

تبیین اندیشه دفاعی امام خمینی (ره) در دوران دفاع مقدس

رضا شاهقلیان قهفرخی^۱

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۶/۱۸

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی و تبیین سیاست دفاعی از منظر بنیان گذار انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) در دوران هشت سال دفاع مقدس می باشد. با توجه به ماهیت موضوع و در مسیر پاسخگویی به پرسش در این مقاله از روش تحلیل محتوا جهت بررسی موضوع استفاده شده است و از نظر نوع تحقیق در دسته پژوهش های نظری - کاربردی قرار دارد. روش و ابزار گردآوری اطلاعات و داده ها نیز به شیوه کتابخانه ای - اسنادی، منابع اینترنتی و فرمایشات گران بهای امام خمینی (ره) می باشد. با تجزیه و تحلیل پرسش این مقاله که عبارت است از «سیاست های دفاعی امام خمینی (ره) در هشت سال دفاع مقدس کدامند؟»، پاسخ روشنی برای آن داده شد و مدلی از سیاست دفاعی بنیان گذار انقلاب اسلامی، تبیین و طراحی گردید. نتایج تحقیق نشانگر آن است که محقق با بررسی سیاست های دفاعی امام خمینی (ره) در دوران دفاع مقدس به چهار اصل در سیاست های دفاعی بکار برده در این دوران دست یافته که می توان به تعدادی از آن ها اشاره نمود: سیاسی (صدور انقلاب و بیداری امت اسلامی)؛ نظامی (حفظ اسلام)؛ فرهنگی (خودباوری فرهنگی و مقابله با تهاجم فرهنگی) و اقتصادی (خودکفایی).

کلید واژه ها: دفاع، سیاست دفاعی، امام خمینی (ره)، دفاع مقدس.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

در روزگار معاصر که قدرت‌های استکباری و نظام‌های ضد مذهبی تلاش می‌کردند تا ارزش‌های اخلاقی و معنوی را از جوامع انسانی دور ساخته و طبق اصول مادی و برنامه‌های ضد ارزشی خود، انسان را شکل و جهت بخشند، چهره‌ای درخشید که آئینه تمام نمای مکتب؛ و جان او جام جهان‌نمای استقامت و معنویت بود. گفتار و رفتارش هم تجلی نور حقیقت بود، به طوری که سیاست‌های دفاعی ایشان پایگاه مستحکمی برای مبارزان راه حق و مجاهدان مدافع اسلام و ارزش‌های متعالی آن محسوب می‌شد. در دین اسلام، دفاع یک وظیفه شرعی است و امام خمینی (ره) در این مورد می‌فرمایند: «اگر دشمنی که از او بر اساس اسلام و اجتماع مسلمین ترس باشد، بلاد مسلمین و یا مرزهای آن را مورد هجوم قرار دهد، بر همه مسلمانان واجب است که از آن به هر وسیله‌ای که ممکن است با بذل مال و جان دفاع نمایند» (امام خمینی، ۱۳۸۶: ۵۵۱). امام خمینی (ره) یکی از الگوهای مدیریتی در عصر کنونی است که پژوهش در سیره عملی و نظری ایشان می‌تواند در عرصه تصمیم‌گیری‌ها مؤثر باشد. یکی از موضوعات مهم، به ویژه در شرایط خاص کنونی حاکم بر منطقه غرب آسیا، مطالعه، تحقیق و تحلیل سیاست‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره) می‌باشد. از آن‌جا که کشور ما در طول تاریخ دو بیست سال گذشته مکرر از سوی بیگانگان مورد تهاجم، تاخت و تاز قرار گرفته و مخصوصاً در دوران حکومت قاجار در هر حمله‌ای قسمتی از خاک ایران توسط دشمنان از کشور جدا شده است، به جرئت می‌توان گفت که در تنها جنگی که نیروهای مسلح توانستند با شایستگی از کشور دفاع کنند و حتی اجازه ندهند تا یک وجب از خاک میهن اسلامی را به دست دشمنان بیفتند، همین دفاع همه‌جانبه در جنگ هشت ساله حزب بعث عراق علیه ایران بود جنگی که با وجود حمایت و پشتیبانی همه‌جانبه ابرقدرت‌های غرب و شرق از حکومت بعثی عراق، همراه با موفقیت برای جمهوری اسلامی ایران بوده است. بررسی آراء و نظرات حضرت امام (ره) در زمینه مسائل دفاعی، آثار ارزشمندی برای نیروهای مسلح جهان اسلام دارد، این نیروها بدون تبیین نظرات دفاعی و استخراج تئوری و تدوین فرهنگ دفاع، به استقلال دفاعی دست نخواهند یافت. مهم‌ترین بخش استقلال دفاعی، دستیابی به فرهنگ دفاع خودی است و چه کسی اولی از امام راحل (ره) که یک نبرد بسیار مُدرن، عظیم و طولانی را در هشت سال دفاع مقدس هدایت کرد و با آزادسازی کلیه سرزمین‌های اسلامیمان،

حسرت الحاق حتی یک وجب از خاک کشورمان را به دل دشمن گذاشت و با موفقیت بی‌نظیری ملت سربلند ایران را از آن نبرد خارج کرد (ایوبی، ۱۳۹۳). لذا هدف از این مقاله بررسی و تبیین سیاست‌های دفاعی امام خمینی (ره)، بنیان‌گذار و معمار بزرگ انقلاب اسلامی در دوران هشت‌ساله دفاع مقدس می‌باشد.

امام خمینی (ره) از نادر افرادی بودند که با درک صحیح و جامع از مکتب اسلام و انبیاء، به تمامی زوایای دین اشراف داشتند. سیره عملی و نظری ایشان از قوانین الهی نشأت گرفته و دیدگاه دفاعی ایشان از کوثر اسلام ناب سیراب شده است. اگر جنگ و دفاع یکی از ارکان اسلام به شمار نمی‌رفت، مطمئناً ایشان به آن توجهی نمی‌کردند. سیاست‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره) به‌خصوص در دوران دفاع مقدس را باید سرلوحه افکار و عقاید خود قرار داده و فرهنگ‌سازی شود تا در آینده به عنوان الگو و اسوه جهانی مدنظر قرار گیرد و با ترویج معنویت در آینده همه در صلح و آرامش زندگی کنند. در طول تاریخ همواره دشمن هنگام حمله و یا پیروزی می‌کوشد تا فرهنگ و نمادهای فرهنگی را مورد تعرض قرار دهد تا هویت جمعی امت و ملتی را از میان بردارد. با از میان بردن فرهنگ‌ها و نمادهای فرهنگی می‌توان هویت جمعی ملتی را از میان برداشت و بر آنان مسلط شد و فرهنگ و نمادهای دیگر را تحمیل کرد و ملتی را این‌گونه از میان برداشت. امام خمینی (ره) به مقوله دفاع و بازدارندگی که ضامن حفظ موجودیت و حقوق انسانی است تأکید داشتند. ایشان در این مورد می‌فرمایند: «عقل هم به ما حکم می‌کند که تشکیلات لازم است تا اگر به ما هجوم آوردند، بتوانیم جلوگیری کنیم؛ اگر به نوامیس مسلمین تهاجم کردند، بتوانیم دفاع کنیم. شرع مقدس هم دستور داده که باید همیشه در برابر اشخاصی که می‌خواهند به شما تجاوز کنند، برای دفاع آماده باشید» (امام خمینی، ۱۳۸۸: ۵۰). سیاست‌های دفاعی امام خمینی (ره) محوری‌ترین مبحث در پیروزی ماست. سیاست‌های دفاعی امام (ره) هم بیانگر شخصیت و افق فکری امام راحل است و هم می‌تواند راهی برای تبیین استراتژی و خط‌مشی همیشگی نظام مقدس جمهوری اسلامی باشد. اگر این نوع هدایت جامعه نبود، تاریخ شیعه مفاهیمی مثل؛ استقامت، سپاه و بسیج را به خود نمی‌دید. شناخت اندیشه‌ها، دیدگاه‌های دفاعی، تفکرات و آگاهی از دلایل امام امت (ره) برای مبارزه علیه مثلث شوم زر، زور و تزویر به ما کمک می‌کند اسلام ناب محمدی (ص) را آن‌چنان که او شناخته بود، بشناسیم و در جهت تحقق اهداف و

آرمان‌های اسلام بدون افتادن در مسیرهای انحرافی و پیروی از منحرفین گام برداریم و مسئولیت‌ها را همان‌گونه انجام دهیم که خداوند متعال از ما می‌خواهد (شبان، ۱۳۷۶: ۳۱۹). لذا با نگرش به اینکه امام خمینی^(ره)، رهبری بودند که با ارائه سیاست‌ها دفاعی توانست این نظام را در مسیر اصلی خود به جلو ببرند، این موضوع در دوران دفاع مقدس بهتر خود را آشکار می‌سازد، می‌توان دغدغه محقق از انجام این پژوهش را بررسی و تبیین اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی^(ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران در دوران دفاع مقدس شمرد با بررسی و تبیین این نقطه‌نظرات که مهم‌ترین مسأله این تحقیق است؛ می‌توان راه روشنی را در جهت سیاست دفاعی انقلاب اسلامی متصور نمود. هدف اصلی از انجام این مقاله، بررسی و تبیین اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی^(ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس می‌باشد و پرسش اصلی این پژوهش عبارت است از؛ اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی^(ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس کدامند؟

اهداف پژوهش:

هدف اصلی:

بررسی و تبیین اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی^(ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس.

اهداف فرعی:

- ۱- تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خمینی^(ره) در حوزه سیاسی در هشت سال دفاع مقدس؛
- ۲- تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خمینی^(ره) در حوزه نظامی در هشت سال دفاع مقدس؛
- ۳- تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خمینی^(ره) در حوزه فرهنگی در هشت سال دفاع مقدس؛
- ۴- تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خمینی^(ره) در حوزه اقتصادی در هشت سال دفاع مقدس.

پرسش‌های پژوهش:

پرسش اصلی:

اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی^(ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس کدامند؟

سؤال‌های فرعی:

- ۱- اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (ره) در حوزه سیاسی در هشت سال دفاع مقدس کدام است؟
- ۲- اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (ره) در حوزه نظامی در هشت سال دفاع مقدس کدام است؟
- ۳- اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (ره) در حوزه فرهنگی در هشت سال دفاع مقدس کدام است؟
- ۴- اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (ره) در حوزه اقتصادی در هشت سال دفاع مقدس کدام است؟

ادبیات نظری تحقیق

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- سیاست: سیاست در اصطلاح، تعاریف مختلفی یافته است و ارایهٔ یک تعریف جامع و مانع از آن امری سهل و ممتنع می‌باشد؛ ولی در جمع‌بندی، سیاست به معنی مدیریت کلان دولت و راهبرد امور عمومی در جهت مصلحت جمعی و انتخاب روش‌های بهتر در ادارهٔ شئون کشور، یا علم ادارهٔ یک جامعهٔ متشکل و یا هنر تمشیت امور مردم در رابطه با دولت، آمده است که ارتباط با زندگی انسان‌ها دارد (عمیدزنجانی، ۱۳۷۴: ۵۶). در متون دینی نیز این واژه مکرراً به کار رفته است. از جمله اوصافی که در ادعیه و زیارت‌ها برای ائمه اطهار^(ع) وارد شده، "ساسة‌العباد" است. به عنوان مثال امام صادق^(ع) در معرفی اهل بیت می‌فرماید: «و نحن اخیار الدهر و نوامیس العصر و نحن ساسة‌العباد و ساسة‌البلاد» (بحارالانوار، ج ۹۱: ۳۷). در تمام دوره‌های تاریخ بشری، همهٔ فیلسوفان، در پی آن بودند که بحران‌ها، معضلات و تضادهای درون جامعه را ریشه‌یابی کنند و شیوه‌های معقول دستیابی به نظم مطلوب را برای سعادت بشر نشان دهند. هر یک بر اساس بینش و نگرش خاص خود نسبت به انسان، جامعه، حکومت و دیگر پدیده‌ها و مفاهیم و ساخت‌های سیاسی-اجتماعی، آرای خود را تجویز می‌کردند (بابایی، ۱۳۸۴: ۱۶۰). اختلاف نظر در مفهوم سیاست به عوامل متعددی برمی‌گردد که مهم‌ترین آن، اختلاف در نوع نگرش فلاسفه و دانشمندان علوم سیاسی است به‌طوری که گروهی تأکید بر اصالت فرد کرده و گروهی بر اصالت اجتماع اصرار ورزیده‌اند (بابایی، ۱۳۸۹: ۱۶۸).

۱-۲- دفاع: نظام یا الگویی مرتبط با ساخت و کارکرد روانی است که از طریق آن، فرد یا گروه واکنش لازم را برای مقاومت یا دفع خطر خیالی یا واقعی به منظور حفظ تعادل و تمامیت خود نشان می‌دهد (کوهپایی، ۱۳۷۷: ۱۷۹). دفاع نوعی حق ذاتی، مشروع و طبیعی است که از جانب خداوند در موجودات به ودیعه قرار داده شده تا بتوانند در مقابل تجاوز از خود محافظت کنند و به حیات خود ادامه دهند (بلبسی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۴۷). در مبانی دینی نیز دفاع به عنوان نیازی حیاتی تعریف شده است که سبب رشد و بالندگی و امنیت و هدایت جامعه می‌شود و در صورت ترک یا سستی در آن، پیامدهایی همچون زیوری، افزایش توطئه‌ها، گرفتاری‌ها و انواع بلاها و فتنه‌ها، سلب شدن قدرت تفکر و تصمیم‌گیری جامعه و... را در پی خواهد داشت (درویش‌شانی، ۱۳۹۳: ۱۵۱).

۱-۳- سیاست دفاعی: سیاست دفاعی هر دولت واکنشی است به تهدیدات عینی و ذهنی برخاسته از محیط امنیتی خود با توجه به اهداف، منافع، ارزش‌های اساسی و میزان قدرت دولت. سیاست دفاعی دارای دو کارکرد ویژه است، نمایش قدرت و استتار قدرت، یعنی پوشاندن نقاط آسیب‌پذیر (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۰). این سیاست دفاعی است که تشخیص می‌دهد در چه زمانی باید به نمایش قدرت و در چه زمانی باید به استتار آن پرداخت. سیاست دفاعی آینده‌نگر در حوزه نظامی واجد خصوصیات تهاجمی، تدافعی و بازدارنده و در سایر حوزه‌ها دارای مناسب‌ترین رویکرد و نگرش‌هاست (حسنلو، ۱۳۸۸: ۱۵۴). سیاست خط‌مشی‌ها و رهنمودهایی هستند که برای راهنمایی، تفکر، تصمیم و اقدامات مدیران و فرودستان آن‌ها در اجرای راهبرد سازمان تدوین می‌شوند (پیرس و رایبسون، ۱۳۸۴: ۵۲). سیاست دفاعی، خط‌مشی‌ها و راه کارهای یک دولت اعم از نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... برای بکارگیری عناصر قدرت ملی به منظور برقراری امنیت ملی و رفع تهدیدات داخلی و خارجی و رویارویی با حوادث غیرمترقبه است (نوروزی، ۱۳۸۵: ۴۱۹). از سیاست دفاعی دو معنا می‌توان برداشت کرد: در معنای اول، سیاست دفاعی خط‌مشی‌ها کلی (اعم از نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و...) یک دولت به منظور رفع تهدیدات امنیتی است. از این منظر، سیاست دفاعی با اصطلاحاتی هم‌چون سیاست امنیت ملی و راهبرد ملی مترادف است. در معنای دوم، آن بخش از سیاست‌های یک دولت را که بیشتر متوجه مسائل نظامی است، سیاست دفاعی می‌نامند. از این دیدگاه، سیاست دفاعی با سیاست

نظامی مترادف است و در کنار دیگر سیاست‌های دولت مانند سیاست اقتصادی و سیاست آموزشی قرار می‌گیرد (حسینی جیردهی، ۱۳۷۳: ۴۵).

در ادامه مطالب و جهت تکمیل بحث فوق می‌توان گفت؛ دفاع به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که انسان برای حفظ و حراست از حیات، اعتقادات، سرزمین و... خود در برابر خطراتی که او را تهدید می‌کند، انجام می‌دهد. در موضوع اندیشه یا سیاست دفاعی، ساز و کار فلسفی و واقع‌گرایانه در موضوع دفع دشمن و بازدارندگی مؤثر، یک قاعده‌مبنایی است که اقدامات دفاعی را هدایت می‌کند یا تحت تأثیر قرار می‌دهد و می‌تواند به عنوان راهنمای عمل یا مبنایی برای پایداری و مقاومت در برابر ظلم و تجاوز معرفی شود و بنابراین، فایده و دستاورد عمده تعیین اصول در معقوله دفاعی، پی‌ریزی شالوده‌ای است که بتوان با اتکای به آن، ساختارهای لازم و مستحکم دفاعی و بازدارنده را ایجاد کرد تا این اصول بنیادین، استحکام رونمای آن را تضمین کند. بر این اساس، تفکر در مبنای اندیشه دفاعی اسلام، از مقدمات اولیه تنظیم امور دفاعی جامعه اسلامی به شمار می‌رود. همانند همه مسائل سیاسی و اجتماعی، اندیشه دفاعی در اسلام را می‌توان در دو منبع، مورد بررسی قرار داد. متون و منابع اولیه اسلام یعنی قرآن و دوم آرا و اندیشه‌های اندیشمندان بزرگ مسلمان نظیر امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(حفظه‌الله) (واثق و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۴). سیاست و اندیشه‌های دفاعی شامل سه مؤلفه اصلی است که عبارت است از: نحوه مواجهه با دشمن؛ تعیین مطلوبیت‌ها در مواجهه با تهاجمات و تعیین راه کار مطلوب در امر دفاع. پس لازمه سیاست دفاعی کارآمدی آن است که اولاً نحوه مواجهه با دشمن در مواقع ضروری معلوم شود و دوم اینکه بتوان از بهترین راه‌ها برای مواجهه با تهاجمات استفاده کرد و سوم اینکه راه کار مطلوب در امر دفاع مشخص شود تا پیروزی حاصل آید.

۱-۴- دفاع مقدس: به مجموعه مجاهدت‌ها، حماسه‌ها، پایمردی‌ها و فعالیت‌های متنوعی که ملت شریف و مسلمان ایران و نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در طول هشت سال (۲۸۹۶ روز) در برابر تهاجم رژیم بعث عراق به خاک ایران اسلامی انجام داده‌اند و در این امتحان الهی سربلند و پیروز بیرون آمدند دوران دفاع مقدس می‌گویند (نوروزی، ۱۳۸۵: ۳۴۶).

۲- مبناها در اندیشه‌ها و سیاست‌های دفاعی انقلاب اسلامی

مبناها در سیاست دفاعی از سه رکن مهم نشأت گرفته است که عبارتند از: اصول و معیارهای دینی؛ اندیشه امامین انقلاب اسلامی و قانون اساسی (منصوری لاریجانی، ۱۳۷۹: ۲۹).

۲-۱- اصول و معیارهای دینی: اصولاً در حکومت دینی، رهبران باید بر اساس معیارهای دینی جامعه را اداره کنند و تمام تصمیم‌گیری‌ها و رهنمودها را با معیارهای دینی منطبق نمایند. از این جهت مهم‌ترین شاخصه حکومت دینی (در اینجا منظور ما حکومت اسلامی است) عبارتند از: ۲-۱-۱- عبودیت خالص: شکل‌گیری حکومت دینی به این جهت است که فلسفه حیات را تعریف کند و با الهام از جهان بینی اهداف زندگی را مشخص کرده، سمت و سوی جامعه را بر اساس آن تنظیم نماید. از این رو مهم‌ترین مأموریت انبیای الهی را می‌توان عبودیت دانست؛ زیرا در حلقه عبودیت؛ حقیقت حیات و فلسفه چگونگی و به کجا شدن معنی شده است. خداوند متعال با صراحت در این زمینه می‌فرماید: «لقد بعثنا فی کل امه رسولا ان اعبدوا الله و اجتنبوا الطاغوت»؛ به تحقیق ما در هر امتی رسولی فرستادیم که بسوی عبودیت حق بیایند و از طاغوت دوری گزینند (سوره نحل/۳۶).

۲-۱-۲- تزکیه یا شناخت بی‌ابهام: معیار دیگر حکومت اسلامی تزکیه نفوس است، بدین معنا که انسان به‌طور روشن و شفاف حقایق دین خود را درک کند و بدان معتقد گردد، چنانچه خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «هو الذی بعث فی الامیین رسولا منهم یتلوا علیهم آیاته و یزکیهم و یعلمهم الکتاب و الحکمۀ و ان کانوا من قبل لفی ضلال مبین»؛ او خدایی است که از بین خود مردم رسولی را برانگیخت تا آیات خدا را بر آنان تلاوت کند تا آنان پس از تزکیه، کتاب و حکمت کنند و پیام‌زند در حالی که قبل از آن در گمراهی آشکار بوده‌اند (سوره بینه/۲). از آنجا که بعد از «تزکیه» لفظ «کتاب» و «حکمت» آمده است، برمی‌آید که منظور از تزکیه، پالایش درون از تردیدها و شبهه‌ها نسبت به حقیقت دین و معیارهای دینی است و حکمت در واقع تحصیل حقایق اشیاء و امور است که جوهر یقین در معرفت به شمار می‌آید؛ یعنی معرفت نسبت به حقایق حکومت دینی و مبادی آن باید بی‌ابهام باشد.

۲-۱-۳- اقامه عدل و قسط: از مهم‌ترین خصوصیات اسلام، اقامه عدل و قسط در همه ابعاد فردی و اجتماعی است. چنانچه می‌فرماید: «لقد ارسلنا رسلنا بالبینات و انزلنا معهم الکتاب و

المیزان ليقوم الناس بالقسط»؛ به تحقیق ما رسولان را با حجت و دلیل فرستادیم و کتاب و میزان را با آنها همراه کردیم تا مردم به قسط قیام کنند (سوره حدید / ۲۵). البته عدل و قسط از نظر مفهومی با هم تفاوت دارند، اصولاً عدل تعیین منزلت می‌کند و قسط حق و حقوق آن منزلت یا جایگاه را تأمین می‌نماید.

۲-۱-۴- رهبری پویا و عشق آفرین: اصولاً عبودیت، معرفت پاک و روشن و عدالت، سه عنصر اصلی هستند که در اثر ترکیب در فرآیند جامعه، حرکتی جذاب و عشق آفرین را بوجود می‌آورند که لاجرم رهبری و هدایت منسجم آگاهانه را طلب می‌کنند، این حرکت جذاب که نشانه سیر سالم یک جامعه به سوی حق تعالی است، هر چه پاک‌تر و سالم‌تر باشد، تمایل او به پذیرش رهبری و هدایتگری او بیشتر است، چنانچه در قرآن کریم می‌خوانیم: «قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحبکم الله»؛ ای پیامبر! به آنها بگو اگر خدا را دوست دارید از من تبعیت کنید (سوره آل عمران/۳۱). تا خدا شما را دوست ندارد. یهودیان ادعا می‌کردند که خدا آنها را دوست دارد، لذا خدای متعال به پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله فرمود: به آنها بگو اگر خدا را دوست دارند از تو تبعیت کنند تا این دوستی دوام و بقا پیدا کند؛ یعنی تعلق محبت خدا به بندگانش در سایه اطاعت از رهبری جامعه است، ضرورت این تعلق همان ذاتی بودن انسجام عناصر حکومت اسلامی به منظور هدایت و تربیت مردم است.

۲-۱-۵- ضرورت حکومت اسلامی: از طبیعت مشخصه‌های حکومت اسلامی برمی‌آید که مخصوص انسان‌های خاص در عصر خاصی نیست، بلکه این حکومت مأمور است تا فیض رحمت الهی را در عالمیان جاری کند، چنانکه در قرآن کریم می‌فرماید: «و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین»؛ ما تو را نفرستادیم مگر اینکه رحمت الهی در همه عالم باشی (تحف العقول: ۲۳۸) و همچنین از آیه ذیل وجوب و استمرار حاکمیت و رهبری اثبات می‌شود: «و ما کان لمؤمن و لا مؤمنة اذا قضی الله و رسوله امر ان یکون لهم الخیرة من امرهم و من یعص الله و رسوله فقد ضلّ ضلالاً مبیناً»؛ هیچ مرد و زن مؤمنی را در کاری که خدا و رسولش حکم کردند اختیاری نیست. هر کس از خدا و رسولش نافرمانی کند سخت در گمراهی افتاده است. همان‌طور که بیان شد مهم‌ترین شاخصه حکومت اسلامی آمیختگی رهبری اسلامی با ارکان حکومت است. به طوری که این آمیختگی مرکز ثقل تربیت و هدایت به حساب می‌آید و از اینجاست که ثبات و دوام رهبری

در ولایت فقیه نشان داده می‌شود؛ یعنی امکان ندارد ضرورت حکومت را بپذیریم اما رهبری را از آن ضرورت استثنا کنیم، زیرا رهبری جزء لاینفک حکومت اسلامی است و ارکان حکومت، بدون رهبری نه معنا می‌شوند و نه منشأ اثر واقع می‌گردند؛ بنابراین مشروعیت رهبری از آمیختگی آن با متن احکام دینی ناشی می‌شود که تربیت و هدایت انسان‌ها را در مجرای دین میسر می‌سازد، چنانچه حضرت امام حسین^(ع) به این نکته ظریف این‌گونه اشاره فرمودند: «مجارى الامور و الاحکام على أیدی العلماء بالله و الامناء على حلاله و حرامه»؛ جریان امور و احکام اسلامی به دست علمای دینی است که بر حلال و حرام خدا امین هستند (تحف العقول: ۲۳۸).

در تبیین ریشه همه امنیت‌ها باید گفت که بستر تربیت و هدایت، امنیت روانی و اجتماعی مردم است و به همین لحاظ درجه اهمیت امنیت روانی و روحی مردم نیز بیشتر از امنیت اجتماعی است و تکیه‌گاه امنیت روانی در امت، عدالت رهبری است، ملکه بودن عدالت در رهبر به عنوان شرط مهم رهبری نیز از اینجا ناشی می‌شود؛ بنابراین وقتی مردم رهبرشان را عادل یافتند، به او اعتماد می‌کنند و این اعتماد پایه و اساس هر نوع امنیتی را تشکیل می‌دهد. از این رو امام حسین^(ع) می‌فرمایند: «فلعمری ما الامام الا الحاکم بالکتاب. القائم بالقسط و الدائن بدین الله و السلام»؛ سوگند به جانم، امام کسی است که به قرآن حکم کند و با مردم به عدالت رفتار نماید و به دین خدا پایبند باشد (میزان‌الحکمه). بدین ترتیب رهبر الهی با عدالت، امنیت درونی و برونی مردم را تضمین می‌کند و این امر زمینه اطاعت صادقانه مردم را فراهم می‌کند و رهبری با نفوذ در اعماق جان انسان‌ها به سهولت امر تربیت و هدایت مردم را انجام می‌دهد و این حقیقت ولایت و رهبری در اسلام است که ضرورت علی‌الدوام را موجب می‌شود.

۲-۲- قانون اساسی: دومین مبنا برای تبیین سیاست دفاعی، قانون اساسی است که نقش رهبری را در ساختار دفاعی کشور عمدتاً بر اساس اصول ۱۱۰ و ۱۱۳ و ۱۷۶ مورد توجه قرار داده است. در اصل ۱۱۰ می‌توان مواردی را به عنوان مبنای قانونی جایگاه رهبری در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران مورد تأکید قرار داد. این موارد عبارتند از:

- ۱- تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران (از جمله سیاست‌های دفاعی)؛
- ۲- نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام (از جمله نظارت بر اجرای سیاست‌های دفاعی نظام سیاسی)؛

۳- فرماندهی کل نیروهای مسلح (و مسئولیت‌هایی که با توجه به این سمت دارا خواهند بود)؛

۴- اعلام جنگ و صلح و بسیج نیروها (با توجه به برآورد موضوع، تحلیل محیط عملیاتی و بازتاب‌های آن سیاست و شرایط کلی نظام سیاسی)؛

۵- نصب و عزل و قبول استعفاى رئیس ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی، فرماندهی کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و فرماندهان عالی رتبه نیروهای نظامی و انتظامی؛

۶- حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه گانه.

در جهت اجرا و انجام اهداف فوق، شورای عالی امنیت ملی در میان مقامات نظامی (که عمدتاً از سوی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) تعیین می‌گردند)، با حضور رؤسای قوای سه گانه، رئیس ستاد کل نیروهای مسلح، عالی‌ترین مقام ارتش و سپاه در ارتباط با مورد و یا وظیفه‌ای خاص و دو نفر نماینده مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) تشکیل می‌گردد. (علاوه بر افراد فوق وزرای خارجه، کشور، اطلاعات و رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور نیز شرکت دارند).

کلیه مصوبات این شورا، صرفاً بعد از تصویب مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) لازم‌الاجرا می‌باشد. این امر نقش مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) را در برنامه‌ریزی، سازماندهی، ارائه خط‌مشی و رویه رفتاری برای نیروهای مسلح و همچنین ارائه استراتژی و سیاست دفاعی مشخص و متمایز می‌سازد. به این ترتیب مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) با توجه به جایگاه مهمی که دارا می‌باشد، در ساختار دفاعی جمهوری اسلامی ایران نقش تعیین‌کننده و منحصر به فردی دارند؛ به گونه‌ای که می‌توان گفت، از یک سو مشروعیت بسیاری از تصمیمات، ناشی از تصویب مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) بوده و از سوی دیگر می‌توان به نقش رهبری و تأثیر رهنمودهای ایشان در تبیین استراتژی دفاعی کشور که در جهت کاهش یا خنثی کردن تهدیدات بالقوه و بالفعل مورد توجه قرار می‌گیرد، اشاره نمود. از این رو سعی می‌شود تا با توجه به رهنمودها، دیدگاه‌ها و نظرات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) به تبیین سیاست دفاعی نظام جمهوری اسلامی پردازیم تا راه کارهای افزایش توان دفاعی و قدرت ملی کاملاً روشن شوند (منصوری لاریجانی، ۱۳۷۹: ۴۰).

۲-۳- سیاست‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران در

دفاع مقدس: در ادامه به صورت مبسوط شرح داده خواهد شد.

۳- سیاست‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره) در هشت سال دفاع مقدس:

یکی از مهم‌ترین جنبه‌های گفتمان انقلاب اسلامی را می‌توان در اندیشه‌ها و سیاست‌های دفاعی آن مورد بررسی قرار داد. در این زمینه، امام خمینی (ره) در جریان انقلاب اسلامی و به ویژه در دوران جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، دکترین دفاعی جدیدی را بنا نهادند. سیاست این دکترین که در قالب دیپلماسی جهاد، فرهنگ شهادت‌طلبی و استراتژی بازدارندگی مردمی طراحی شد، برخلاف الگوهای رایج در بررسی میزان و ملاک قدرت یک کشور، عناصر غیرمادی و هنجاری را وارد ادبیات روابط بین‌الملل کرد (دهشیری، ۱۳۷۹: ۱۱۰-۱۶۳).

۳-۱- وجوب و استقامت در دفاع از منظر امام (ره)

۳-۱-۱- دفاع از اسلام و وظیفه همگانی: ((اکنون وظیفه عموم مسلمانان و خصوص علمای اعلام و روشنفکران و دانشگاهی‌های علوم قدیمه و جدیده است که برای دفاع از اسلام عزیز و حفظ احکام حیات‌بخش آنکه ضامن استقلال و آزادی است و از میهن بزرگ خود که مهد بزرگان و آزادی‌خواهان بوده و اکنون در شرف سقوط است از فرصت استفاده کند و گفتنی‌ها را بگویند و بنویسند و به گوش مقامات بین‌المللی و سایر جوامع بشری برسانند و بر ارتش و سران آن است که خود را از ننگ اسارت در دست اجانب نجات دهند و مملکت خود را از هلاکت و سقوط برهانند)) (صحیفه نور، جلد ۱: ۲۵۰).

۳-۱-۲- دفاع از اسلام مستلزم رنج‌هاست: ((ملت باید بداند که آزادی‌خواهان جهان به آسانی به آزادی دست نیافته‌اند. پیغمبر بزرگ اسلام (ص) با آن زحمات و رنج‌های طاقت‌فرسا در راه هدف از جهاد با ستمکاران تا آخر عمر دست نکشید، امیرالمؤمنین علیه‌السلام عمر خود را در پیکار با ستمگران که خود را مسلمان معرفی می‌کردند به سر برد. دفاع از حق و اسلام از بزرگترین عبادات است)) (صحیفه نور، ج ۲: ۸۸).

۳-۱-۳- تربیت مجاهد مقابل کفار: ((اسلام رزمنده می‌خواهد، جنگجو می‌خواهد در مقابل کفار، در مقابل آنهایی که هجوم می‌کنند به مملکت ما، اسلام مجاهد می‌خواهد درست کند، نمی‌خواهد یک نفر آدم عیاش درست کند)) (صحیفه نور، ج ۹: ۷۴).

۳-۱-۴- وجوب دفاع همگانی در برابر هجوم دشمن: ((اگر خدای نخواست زمانی یک

هجومی به مملکت اسلامی بشود باید همه مردم زن و مرد حرکت کنند. مسأله دفاع این طور نیست که تکلیف منحصر به مرد باشد یا اختصاص به یک دسته‌ای داشته باشد، همه باید بروند و از مملکت خود دفاع بکنند)) (صحیفه نور، ج ۱۱: ۱۱۷).

۳-۱-۵- دفاع تا سر حد جان: ((آمریکای جنایتکار و شوروی بدانند که ما با تمام قدرت در مقابل تجاوز هر دولتی به کشور ما ایستاده و از میهن عزیز و اسلام بزرگ تا سر حد جان دفاع می‌کنیم)) (صحیفه نور، ج ۱۱: ۲۴۴).

۳-۱-۶- دفاع تکلیف شرعی و ملی: ((دفاع از اسلام و کشور اسلامی، امری است که در مواقع خطر تکلیف شرعی، الهی و ملی است و بر تمام قشرها و گروه‌ها واجب است)) (صحیفه نور، ج ۱۱: ۲۷۵).

۳-۱-۷- دفاع وظیفه همگانی: ((وظیفه ماست که در مقابل ابرقدرتها بایستیم و قدرت ایستادن هم داریم)) (صحیفه نور، ج ۱۲: ۱۹).

۳-۱-۸- لزوم مهیا شدن برای دفاع: ((قضیه جهاد یک قضیه است، قضیه دفاع قضیه دیگر. قضیه جهاد یک شرایطی دارد، برای اشخاص خاصی هست، برای گروه معینی هست با شرایطی، لکن قضیه دفاع، عمومی است. مرد، زن، بزرگ، کوچک، پیر، جوان همان طوری که عقل انسان هم حکم می‌کند که اگر کسی هجوم آورد برای منزل یک کسی، اهالی آن منزل، هر یک که هست دفاع می‌کنند از خودشان. اگر چنانچه هجوم آورد کسی به شهر یک کسی، اهالی شهر برای حفظ جهات خودشان دفاع می‌کنند دیگر اینجا هیچ شرطی نیست، همه دفاع باید بکنند؛ و اگر به کشور ما، کشور اسلامی ما هجوم بکنند و بخواهند تعدی بکنند، تجاوز بکنند، بر همه افراد مملکت، بر همه افراد کشور، چه زن، چه مرد کوچک، بزرگ، اینجا دیگر شرطی نیست، بر همه واجب است که دفاع کنند و لهذا حال دفاع فرق دارد با حال جهاد، حال جهاد شرایط دارد، حال دفاع شرطی ندارد، باید دفاع بکنند حتی یک پیرمردی هم که خیلی کار از او نمی‌آید باید شرکت کند در دفاع، آن قدر که می‌تواند دفاع کند)) (صحیفه نور، ج ۱۲: ۴۴).

۳-۱-۹- وجوب دفاع از اسلام: ((امروز جنگ بین اسلام و کفر است و بر همه مسلمین واجب است که دفاع کنند از اسلام)) (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۰۴).

۳-۱-۱۰- دفاع بر همه واجب است: ((تکلیف ما این است که از اسلام صیانت کنیم و حفظ

کنیم اسلام را، کشته بشویم تکلیف را عمل کردیم، بکشیم هم تکلیف را عمل کردیم. این همان منطقی است که ما در اول هم که با این رژیم فاسد پهلوی مخالفت می کردیم منطق ما همین بود منطق این نبود که ما حتماً باید پیش ببریم، منطق این بود که برای اسلام مشکلات پیدا شده است، احکام اسلام دارد از بین می رود، مظاهر اسلام دارد از بین می رود و ما مکلفیم که به واسطه قدرتی که هر چه قدرت داریم مکلفیم که با آنها مقابله کنیم، کشته هم بشویم اهمیتی ندارد، بکشیم هم که انشاء الله موفق خواهیم شد به جنت و به بهشت انشاء الله. شما هیچ وقت از هیچ چیز هراس نداشته باشید. شما برای حفظ اسلام دارید جنگ می کنید و او (صدام حسین)، برای نابودی اسلام. الان اسلام به تمامه در مقابل کفر واقع شده است و شما باید از اسلام پایداری کنید و حمایت کنید و دفاع کنید، دفاع یک امر واجبی است بر همه کس، بر هر کس که هر مقدار قدرت دارد باید دفاع بکند از اسلام)) (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۰۹).

۳-۱-۱۱- دفاع اطاعت امر خداست: ((دفاع بر هر مسلمی، بر هر انسانی دفاع واجب است و ما به حسب امر خدا دفاع کردیم از خودمان و دفاع از اسلام، نه دفاع از کشور خودمان فقط)) (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۶۵).

۳-۱-۱۲- دفاع از اسلام یک امر عمومی: ((همه توجه داشته باشند که ما وظیفه داریم که این اسلامی که الان به ما رسیده حفظش کنیم تا آن فرد آخری هم که خدای نخواست کشته می شود موظف است برای حفظ اسلام، برای دفاع از ملت، دفاع از کیان اسلامی، دفاع از کشور اسلامی تا آن آخر زن و مرد، بچه و بزرگ مکلفند که دفاع کنند. مسأله دفاع یک امر عمومی است برای همه، هر کس قدرت دارد دفاع کند. به هر مقدار که قدرت دارد دفاع کند از کشور اسلام، باید دفاع کند. اسلام و احکام اسلام آن قدر اهمیت دارد که پیغمبرها برای احکام خدا و برای خدا خودشان را فدا کردند و در اسلام از صدر اسلام به بعد بزرگان اسلام خودشان را فدا کردند برای اسلام. وقتی یک همچون مطلبی است و یک همچون امانتی از جانب خدای تبارک و تعالی به ما سپرده شده است ما موظف هستیم همه مان برای حفظش؛ و نباید بترسیم از اینکه چند نفر کشته شدند. چند نفر را با بمب کشتند، چند نفر را انفجار حاصل شد. هیچ ابداً این حرف ها نیست، اسلام نه وابسته به من هست و نه وابسته به تو، اسلام از خداست و همه ما مکلف برای حفظ او هستیم و با قدرت و قوت حفظ می کنیم او را... وقتی کشور اسلام مورد تهدید دشمن های اسلام هست دفاع

از کشور اسلام و نوامیس مسلمین بر همه ما، بر تمام ما واجب است، با همه کوشش واجب است... ما برای حفظ اسلام دفاع باید بکنیم. برای حفظ مملکت اسلامی دفاع باید بکنیم... ما که اسلام را خواستیم و می‌خواهیم، اسلام اجازه نمی‌دهد که ما تعدی کنیم به یک کشوری، لکن فرموده که اگر به شما تعدی کردند، بزنید تو دهانشان)) (صحیفه نور، ج ۱۵: ۹۸).

۳-۱-۱۳- دفاع حق انسانی: ((بسیاری از امور است که انسان از آن خوشش نمی‌آید، لکن وقتی که تحقق پیدا کرد می‌بیند خیرش در آن بوده است «عسی ان تکرهوا شیئا و هو خیر لکم»^۱ (بقره/۲۱۶)، ما و ملت اسلامی ما جنگجو و هجوم‌گر نبوده‌ایم و نیستیم و از این جنگ تحمیلی هم خوشمان نمی‌آمد و کراهت داشتیم که دو طایفه از مستضعفان به تحریک مستکبران و تحریک امریکا و اغفال حزب بعث به روی یکدیگر حربه بگشایند و آتش، لکن همه می‌دانیم و همه هم در جهان می‌دانند که این جرم متوجه به حزب بعث و صدام و صدامیان است. در عین حالی که ما از جنگ گریزان هستیم، لکن دفاع که حق هر انسانی است و واجب است بر هر انسانی دفاع از خود و دفاع از کشور خود و دفاع از دین خود، ما به عنوان دفاع در مقابل این قدرتها ایستادیم)) (صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۴۰).

۳-۱-۱۴- عقلی بودن دفاع: ((دفاع که یک مسأله عقلی است، یک مسأله‌ای است که حتی حیوانات هم اصلاً وقتی بخوانند حمله کنند دفاع می‌کنند. دفاع یک مسأله طبیعی است)) (صحیفه نور، ج ۱۶: ۱۹۳).

۳-۱-۱۵- عدم نیاز به مجوز در دفاع: ((دفاع را احدی از مسلمین نیست که احدی از علمای اسلام نیست؛ که - از دفاع - بگوید دفاع در اسلام نیست. دفاع هیچ احتیاج به ولی‌ای ندارد، هیچ احتیاج به یک امامی ندارد. تمام مسلمین اجر یک وقت بنا شد برشان هجمه بشود، خودشان باید دفاع کنند، مستقلند در این امر؛ و کشور ایران مستقلاً، ولو این که ولی فقیه هم نگوید، ولو این که علما هم نگویند - با این که می‌گویند آنها هم - مردم مکلف شرعی هستند به این که دفاع کنند و حکم عقلشان این است که از کشور خودشان، از ناموس خودشان، از مال خودشان دفاع کنند)) (صحیفه نور، ج ۱۹: ۱۳۷).

۱- بسا چیزی را خوش نمی‌دارید و آن برای شما نیکوست.

۳-۱-۱۶- وجوب تعلیم دفاع: ((من امیدوارم که شما بپذیرید و شما هم به آن وظایفی که باید عمل کنید که هم در میدان تحصیل که یکی از امور مهمه است مجاهده کنید و هم در میدان دفاع از اسلام، این از مهماتی است که بر هر مردی، بر هر زنی، بر هر کوچک و بزرگی جزء واجبات است. دفاع از اسلام، دفاع از کشور اسلامی، احدی از علمای اسلام، احدی از اشخاص که در اسلام زندگی کرده‌اند و مسلم هستند، در این جهت خلاف ندارند که این واجب است. آن چیزی که محل حرف است - قضیه - محل صحبت است، قضیه جهاد اولی است، آن بر زن واجب نیست، اما دفاع از حریم خودش، از کشور خودش، از زندگی خودش، از مال خودش و از اسلام، دفاع بر همه واجب است. اگر دفاع بر همه واجب شد، مقدمات دفاع هم باید عمل بشود، از آن جمله قضیه اینکه ترتیب نظامی بودن، یاد گرفتن انواع نظامی بودن را برای آنهايي که ممکن است، این طور نیست که - ما - واجب باشد بر ما که دفاع کنیم و ندانیم چه جور دفاع کنیم، باید بدانیم چه جور دفاع می‌کنیم)) (صحیفه نور، ج ۱۹: ۲۸۰).

۳-۱-۱۷- ضرورت آمادگی دفاعی: ((قوای خودتان را مجهز بکنید و تعلیمات نظامی پیدا کنید و به دوستانان تعلیم دهید، به همه اشخاصی که همین طوری راه می‌روند تعلیمات نظامی بدهید، مملکت اسلامی باید همه‌اش نظامی باشد و تعلیمات نظامی داشته باشد. یکی از ابواب فقه باب رمی است، باب تیراندازی است، آن وقت تیراندازی بوده، حالا هم تیراندازی هست به یک طور دیگری.

در اسلام با اینکه رهان^۱، یعنی یک چیزی را بگذارند برای چیزی که نظیر قمار بازی می‌شود حرام است، برای تیراندازی حرام نیست، برای اسب دوانی حرام نیست. سبق و رمایه^۲، یکی از مسائل فقه است برای اینکه برای همه افراد مستحب است که سواری را یاد بگیرند. حالا اتومبیل سواری و رانندگی را یاد بگیرند و برای همه است که تیراندازی را یاد بگیرند، فنون جنگی را یاد بگیرند. باید ملت ما جوان‌هایشان مجهز باشند به همین جهاز و علاوه بر جهاز دینی و ایمانی که دارند مجهز به جهازهای مادی و سلاحی هم باشند و یاد گرفته باشند. این طور نباشد که یک تفنگی که دستشان آمد ندانند که با آن چه کنند. باید یاد بگیرند و یاد بدهند. جوان‌ها را یادشان

۱- شرط بندی.

۲- اسب دوانی و تیراندازی که شرط بندی به خاطر آن حرام نیست.

بدهید، همه جا باید این طور بشود که یک مملکتی بعد از چند سالی که بیست میلیون جوان دارد، بیست میلیون تفنگدار داشته باشد و بیست میلیون ارتش داشته باشد و یک چنین مملکتی آسیب پذیر نیست و الان هم الحمد لله آسیب پذیر نیست. الان هم ما پشتیبانمان خداست و ما برای او نهضت کردیم، برای پیاده کردن دین او نهضت کردیم و خدا با ماست و من امیدوارم که شکست برای شما نباشد)) (صحیفه نور، ج ۱۰: ۲۳۹).

۳-۱-۱۸- لزوم تفکر دفاعی برای جوانان: ((باید هر جوانی یک نیرو باشد برای دفاع از اسلام)) (صحیفه نور، ج ۱۹: ۱۳۹).

۳-۱-۱۹- توصیه به استقامت در دفاع: ((ما باید امروز تحمل کنیم، صبر باید بکنیم. «فاستقم کما امرت و من تاب معک» این چیزی بود که پیغمبر اکرم گفت: «من شیبنتی سوره هود» من به واسطه این، آن هم به خاطر اینکه «من تاب معک» بود برای اینکه می دید نمی تواند استقامت شد ما باید استقامت کنیم، باید حفظ کنیم، باید صبر کنیم)) (صحیفه نور، ج ۱۸: ۱۸۶).

۳-۲- ابعاد و اهداف اندیشه دفاعی از منظر امام خمینی (ره): اندیشه‌های دفاعی، به شیوه‌های راهبردی در دفاع اطلاق می‌شود. با نظر به این که هر نوع دفاع، سیاست خاص خود را می‌طلبد، روش مطلوب آن است که با بیان ابعاد دفاع، اهداف مربوط به هر یک را تبیین نماییم. دفاع ابعاد مختلفی دارد که مهمترین آنها عبارتند از: دفاع سیاسی، دفاع نظامی، دفاع فرهنگی و دفاع اقتصادی که بر اساس این تقسیم، به بررسی اهداف هر کدام از آنها از منظر امام (ره) می‌پردازیم:

۳-۲-۱- اهداف دفاع سیاسی. مهمترین اهدافی که امام خمینی (ره) به عنوان رهبر و بنیانگذار نظام مقدس جمهوری اسلامی، در زمینه سیاسی ترسیم فرمودند، عبارتند از:

الف) تثبیت اقتدار نظام جمهوری اسلامی: امام راحل (ره) با سقوط رژیم ستمشاهی، قطع سلطه امریکا، دفع شرارت‌های گروهک‌های منحرف داخل کشور و حذف شعارهای انحرافی از اذهان مردم و ترویج اسلام و ارزش‌های متعالی آن را، به عنوان اساس و شالوده تثبیت شده انقلاب اعلام کردند و همه کسانی را که در مرحله تثبیت نظام فداکاری کرده بودند، مورد تقدیر و تشکر قرار داده‌اند: «من از همه قوای مسلح ... و سایرین باید تشکر کنم که با قدرت خود؛ این جمهوری اسلامی را تثبیت کردند و دشمنان چه در داخل و چه در خارج، باید بدانند که جمهوری اسلامی

به کوری چشم ابرقدرت‌ها و به کوری چشم امثال منافقین و مخالفین با جمهوری اسلامی، تثبیت شده است و خللی ان شاء الله در او وارد نخواهد شد» (صحیفه نور، ج ۲۰: ۴۷).

ب) صدور و انقلاب و انتقال ارزش‌های آن به کشورهای اسلامی و جهان: امام خمینی (ره) با اعتقاد راسخ به این که مردم جهان، خصوصاً ملل اسلامی، تشنه فرهنگ اسلامی ناب محمدی (ص) هستند، مصمم بودند به هر وسیله ممکن، پیام انقلاب و داستان رشادت و حماسه ملت ایران در سرنگونی رژیم ستمشاهی و بازگشت به مقام عزت و شرافت را، به گوش جهانیان برسانند تا آنان نیز با تاسی به ملت ایران، علیه حاکمان ستمگر و دست‌نشانندگان استکبار جهانی به پا خیزند: «مسئله دیگر، صدور انقلاب است که بارها گفته‌ام ما با کسی جنگی نداریم، امروز انقلاب ما صادر شده است؛ در همه جا اسم اسلام است و مستضعفین به اسلام چشم دوخته‌اند؛ باید با تبلیغات صحیح، اسلام، را آن گونه که هست، به دنیا معرفی نمایم. وقتی ملت‌ها اسلام را شناختند، قهراً به آن روی می‌آورند و ما چیزی جز پیاده شدن احکام اسلام در جهان نمی‌خواهیم» (صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۰۰).

ج) مبارزه دائمی با ظلم و استکبار جهانی و قطع سلطه آن: حضرت امام (ره) با علم به این مطلب می‌فرمایند: «من باز می‌گویم همه مسئولان نظام و مردم ایران باید بدانند که غرب و شرق تا شما را از هویت اسلامیتان، به خیال خام خودشان، بیرون نبرند، آرام نخواهند نشست. نه از ارتباط با متجاوزان خشنود شوید و نه از قطع ارتباط با آنان رنجور. همیشه با بصیرت و چشمانی باز، به دشمنان خیره شوید و آنان را آرام نگذارید که اگر آرام گذارید، لحظه‌ای آرامتان نمی‌گذرانند» (صحیفه نور، ج ۲۱: ۱۰۹).

د) بیداری ملت‌ها: ایشان می‌فرمایند: «انقلاب اسلامی ما تاکنون کمینگاه شیطان و دام صیادان را به ملت‌ها نشان داده است. جهان‌خوران و سرمایه‌داران و وابستگان آنان توقع دارند که ما شکسته شدن نونهالان و به چاه افتادن مظلومان را نظاره کنیم و هشدار ندهیم و حال آنکه این وظیفه اولیه ما و انقلاب اسلامی ماست که در سراسر جهان صدا زنییم که ای خواب‌رفتگان! ای غفلت‌زدگان! بیدار شوید و به اطراف خود نگاه کنید که در کنار لانه‌های گرگ منزل گرفته‌اید ... آمریکا و شوروی در کمین نشسته‌اند و تا نابودی کاملتان از شما دست بر نخواهند داشت ... و امروز همه مصیبت و عزای آمریکا و شوروی و غرب در این است که نه تنها ملت ایران از تحت‌الحماگی

آنان خارج شده است که دیگران را هم به خروج از سلطه جباران دعوت می‌کند» (صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۳۷).

ه) احیای اقتدار و عزت مسلمین: امام راحل^(ره)، احیای اقتدار و عزت مسلمین را از اهداف مهم انقلاب اسلامی دانسته و می‌فرماید: «من به صراحت اعلام می‌کنم که جمهوری اسلامی ایران، با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان سرمایه‌گذاری می‌کند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه‌طلبی و فزون‌طلبی صاحبان قدرت و پول و فریب را نگیرد» (صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۳۸).

و) حمایت از محرومان و مستضعفان: حضرت امام^(ره) رسیدگی به مشکلات و مسائل مسلمانان و حمایت از محرومان جهان را، از اصول مهم سیاست خارجی جمهوری اسلامی می‌داند: «ما باید در ارتباط با مردم جهان و رسیدگی به مشکلات و مسائل مسلمانان و حمایت از مبارزان و گرسنگان و محرومان با تمام وجود تلاش نماییم و این را باید از اصول سیاست خارجی خود بدانیم» (صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۳۸).

ز) قطع ریشه‌های فساد: حضرت امام^(ره)، سه عنصر صهیونیسم، سرمایه‌داری و کمونیسم را، ریشه‌های اصلی فساد در جهان بشریت دانسته و نابودی آنها را از اهداف مهم سیاسی انقلاب اسلامی می‌داند: «ما درصدد خشکانیدن ریشه‌های فاسد صهیونیسم، سرمایه‌داری و کمونیسم در جهان هستیم. ما تصمیم گرفته‌ایم به لطف و عنایت خداوند بزرگ، نظامهایی را که بر این سه پایه استوار گردیده‌اند، نابود کنیم و نظام اسلام رسول الله^(ص) را در جهان استکبار ترویج نماییم و دیر یا زود، ملت‌های دربند شاهد آن خواهند بود» (صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۳۲).

پس از بیان اهداف دفاع سیاسی، امام راحل^(ره) راه‌های دستیابی به آن را نیز مشخص فرمودند که اصطلاحاً می‌توان آن را «استراتژی دفاع سیاسی» نامید. البته این شیوه‌های راهبردی که منبث از بینش فقهی و قرآنی امام راحل^(ره) است، درخور توجه و اهمیت بسیار می‌باشد که اهم این شیوه‌ها عبارتند از: ایجاد تشکل در حرکت‌های اسلامی؛ ایجاد توازن قوا؛ عدم پذیرش سیادت کفر و شرک جهانی؛ قیام ملت‌ها؛ رعایت و حفظ همیشگی سیاست بین‌المللی اسلام، نهراسیدن از دشمن و نترسیدن از انزوا (منصوری لاریجانی، ۱۳۷۷: ۵۹).

ردیف	مفهوم	گزاره	منبع
۱	تثبیت اقتدار نظام	شمنان چه در داخل و چه در خارج، باید بدانند که جمهوری اسلامی به کوری چشم ابرقدرت‌ها و ... با جمهوری اسلامی، تثبیت شده است	(صحیفه نور، ج ۲۰: ۴۷)
۲	صدور انقلاب	مسأله دیگر، صدور انقلاب است که بارها گفته‌ام ما با کسی جنگی نداریم، امروز انقلاب ما صادر شده است؛ در همه جا اسم اسلام است و...	(صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۰)
۳	مبارزه با استکبار	همیشه با بصیرت و چشمانی باز، به دشمنان خیره شوید و آنان را آرام نگذارید که اگر آرام گذارید، لحظه‌ای آرامتان نمی‌گذراند	(صحیفه نور، ج ۲۱: ۱۰۹)
۴	بیداری ملت‌ها	حال آنکه این وظیفه اولیه ما و انقلاب اسلامی ماست که در سراسر جهان صدا زنیم که ای خواب رفته‌گان! ای غفلت‌زدگان! بیدار شوید و...	(صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۳۷)
۵	احیای اقتدار مسلمین	من به صراحت اعلام می‌کنم که جمهوری اسلامی ایران، با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان سرمایه‌گذاری می‌کند و ...	(صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۳۸)
۶	حمایت از محرومان	ما باید در ارتباط با مردم جهان و رسیدگی به مشکلات و مسائل مسلمانان و حمایت از مبارزان و گرسنگان و محرومان با تمام وجود تلاش نماییم و...	(صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۳۸)
۷	قطع ریشه‌های فساد	ما درصدد خشکانیدن ریشه‌های فاسد صهیونیسم، سرمایه‌داری و کمونیسم در جهان هستیم	(صحیفه نور، ج ۲۰: ۲۳۲)

۳-۲-۲- اهداف دفاع نظامی: شمار اهداف دفاع نظامی از منظر امام راحل^(ره) بسیار است که می‌توان در موارد زیر آنها را خلاصه کرد:

الف) دفع تجاوز دشمن: در سیاست اسلامی جنگ اصالت ندارد؛ دعوت به صلح و آرامش، هویت اصلی دین است؛ اما اگر کسی یا دولتی اقدام به تجاوز کند، وظیفه همه مسلمانان است که برای دفع تجاوز قیام کنند. امام راحل^(ره) بر اساس همین پیش و اندیشه می‌فرماید: «ما به تبع اسلام، با جنگ همیشه مخالفیم و میل داریم که بین همه کشورها آرامش و صلح باشد؛ لکن اگر

جنگ را بر ما تحمیل کنند، تمام ملتمان جنگجو است» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۱۶).

ب) حفظ اسلام: امام راحل^(ره) وقوع جنگ در هر شرایطی را شیخون جبهه کفر علیه اسلام می دانستند و معتقد بودند که مجاهدان و رزمندگان از حیثیت اسلام و نظام اسلامی دفاع می کنند و فرموده اند: «شما برای حفظ اسلام دارید جنگ می کنید» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۰۹).

ج) دفاع از مرز جغرافیایی و تمامیت ارضی کشور: در سیاست دفاعی امام راحل^(ره)، اشغال حتی یک وجب از خاک میهن اسلامی غیر قابل تصور است. از این جهت در بیان انتظار خود از نیروهای مسلح و مدافعان سلحشور فرمودند: «امروز، روزی است که ملت ما باید دست در دست سپاه و ارتش نجیب و دلیر گذاشته و به دشمنان بفهمانند که بر فرض محال اگر وارد شهری شدند، تازه با مردمی مسلح و جنگجو مواجه خواهند شد که از وجب به وجب شهرشان دفاع می نمایند.» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۹۸).

د) دفاع از استقلال و شرف ملت: به اعتقاد امام راحل^(ره)، وقتی تجاوزی علیه یک ملت انجام می شود، دفاع و پایداری همه آحاد ملت باید در حدی باشد که به استقلال و عزت آنان لطمه ای وارد نگردد. جنگ فرصتی است که مسلمانان باید اقتدار و شجاعت باطنی خود را در آن ظاهر کنند و آنچه آن عرصه را بر دشمنان تنگ نمایند که به عذرخواهی و تسلیم وادار شوند. امام راحل^(ره) معتقدند که عزت و دین و دین باوران در جنگ شناخته می شود: «جنگ جنگ است و عزت و شرف میهن و دین ما در گروی همین مبارزات است» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۹۸).

ه) تنبیه متجاوز و جبران خسارت: یکی از اهداف مهم در دفاع نظامی، تضمین امنیت و صلح شرافتمدانه است که بدون تنبیه متجاوز و پرداخت غرامت و تأمین ضرر و زیان ناشی از تجاوز محقق نخواهد شد؛ امام راحل^(ره) فرمودند: «تا از خانه ما بیرون نروید و تا جرم هایی که کردید معلوم نشود که شما مجرم هستید و تا ضررهایی که به ایران زدید، جبران نشود، صلح معنا ندارد» (صحیفه نور، ج ۱۶: ۷۶). پس از بیان اهداف دفاع نظامی، امام راحل^(ره) روش های دستیابی به آن را نیز مشخص فرمودند. سیاست های مورد نظر در دفاع نظامی، شیوه های عام دفاعی است و شیوه ها و تاکتیک های خاص میدان های نبرد، در این جا بحث نمی شود. بدین ترتیب اگر عنوان «سیاست دفاعی» را به کار ببریم، مناسب تر است، فلذا عمده ترین روش ها در دفاع نظامی را می توان به شرح زیر بیان کرد: آمادگی رزمی؛ آمادگی جسمی؛ آمادگی روحی؛ تقویت بنیه دفاعی؛ بسیج

همگانی؛ خودکفایی نظامی؛ سلاح و صلاح و دشمن شناسی (منصوری لاریجانی، ۱۳۷۷: ۷۴).

ردیف	مفهوم	گزاره	منبع
۱	دفع تجاوز دشمن	ما به تبع اسلام، با جنگ همیشه مخالفیم و میل داریم که بین همه کشورها آرامش و صلح باشد؛ لکن اگر جنگ را بر ما تحمیل کنند، تمام ملتمان جنگجو است	(صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۱۶)
۲	حفظ اسلام	شما برای حفظ اسلام دارید جنگ می کنید.	(صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۰۹)
۳	دفاع از تمامیت ارضی	امروز، روزی است که ملت ما باید دست در دست سپاه و ارتش نجیب و دلیر گذاشته و به دشمنان بفهماند که بر فرض محال اگر وارد شهری شدند، تازه با مردمی مسلح و جنگجو مواجه خواهند شد که از وجب به وجب شهرشان دفاع می نمایند	(صحیفه نور، ج ۱۳: ۹۸)
۴	دفاع از استقلال	جنگ، جنگ است و عزت و شرف میهن و دین ما در گروی همین مبارزات است	(صحیفه نور، ج ۱۳: ۹۸)
۵	تنبیه متجاوز و جبران خسارت	تا از خانه ما بیرون نروید و تا جرم‌هایی که کردید معلوم نشود که شما مجرم هستید و تا ضررهایی که به ایران زدید، جبران نشود، صلح معنا ندارد	(صحیفه نور، ج ۱۶: ۷۶)

۳-۲-۳- اهداف دفاع اقتصادی: نقش اقتصادی در حفظ تعادل و پیشرفت جامعه، امری است که از نظر اندیشمندان و مدیران جامعه بسیار حائز اهمیت است. امروزه امور اقتصادی هر جامعه، چنان با مبادی فرهنگی و اجتماعی پیوند خورده است که بدون توجه به آن، ساختار فرهنگی و نظام اجتماعی، شکل نخواهد گرفت. از این جهت امام راحل^(ره)، حفظ منافع ملی، رشد و صنعت فن آوری و تأمین امنیت مالی جامعه را در پیشرفت اهداف کلی انقلاب اسلامی بسیار مؤثر دانسته، همواره بر هدایت و تقویت بنیه‌های اقتصادی تأکید داشته‌اند. مهمترین هدف‌های دفاع اقتصادی از نظر امام راحل^(ره) را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

الف) حفظ منافع ملی و ذخایر ارضی: امام راحل^(ره) ضمن بااهمیت توصیف کردن نفت در معادلات جهانی و اقتصاد بین‌الملل و نیز نقش عظیم صنعت نفت و انرژی در کشورها و سیاست‌ها، در حفظ این منافع و ذخایر ملی فرمودند: «ان شاء الله مسؤولین امر با توجه کافی و بصیرت و دقت

از این گنج‌ها و ذخایر خدادادی پاسداری نمایند و در توسعه و استفاده هر چه بیشتر و بهتر از آنها تلاش نمایند و در تأمین نیازهای جامعه و پابرهنگان و اولویت دادن به مناطق محروم موفق باشند» (صحیفه نور، ج ۲۰: ۱۱۷).

ب) تحقق قسط و عدالت اجتماعی: نقش اقتصاد در تحقق قسط و عدالت اجتماعی، به قدری مهم است که بسیاری از صاحب‌نظران، اقامه قسط و عدل را منحصراً در نظام اقتصادی جامعه جستجو می‌کنند. البته تردیدی هم وجود ندارد که تأمین نیازهای اقتصادی مردم، نظیر درآمد سالم و مکفی، مسکن، تسهیلات آموزشی و بهداشتی و ... زیر ساخت عدالت اجتماعی را تشکیل می‌دهد. لذا امام راحل^(ره) در پیام خود به مناسبت گشایش مجلس دوم، ضمن توجه به مسائل اقتصادی، به ویژه اقشار محروم جامعه، فرمودند: «مجلس محترم دوره اول، اگر چه کارهای بسیار ارزنده، انجام داد و با کوشش و مشکلات فراوان، از عهده وظایف خود به درآمد؛ لکن تراکم مشکلات پس از انقلاب و خیانت‌های رژیم سابق، آنچنان زیاد بود که قهراً بسیاری از مشکلات به عهده مجلس حاضر است؛ از آن جمله حل مسائل بسیار مهم اقتصادی و مبارزه با تورم و حل مسأله مسکن و زمین است و رسیدگی هر چه بیشتر به امور محرومان و قشرهای کم درآمد و از آن جمله افراد محترمی می‌باشند که در دستگاه‌های دولتی با حقوق محدود، مشغول خدمت هستند. این کارمندان زحمتکش، اکثر قریب باتفاقشان، درآمد دیگری ندارند و به حقیقت از قشر محروم هستند» (صحیفه نور، ج ۱۹: ۶).

ج) خودکفایی صنعتی و فن‌آوری: پیوند بنیانی اقتصاد کشور با رشد صنعتی و فن‌آوری، از مباحث مهمی است که توجه امام راحل^(ره) را به خود جلب نموده است؛ به طوری که خودکفایی در بخش صنعت و قطع وابستگی از خارج را همواره به مردم و مسئولین گوشزد می‌نمودند: «بر دولت‌ها و دست‌اندرکاران است چه در نسل حاضر و چه در نسل‌های آینده که از متخصصین خود قدردانی کنند و آنان را با کمک‌های مادی و معنوی تشویق به کار نمایند و از ورود کالاهای مصرف‌ساز و خانه برانداز جلوگیری نمایند و به آنچه دارند، بسازند. تا خود همه چیز بسازند» (صحیفه نور، ج ۲۱: ۱۸۴).

د) تأمین امنیت مالی و اقتصادی جامعه: بدیهی است اگر مردم یک جامعه، امنیت مالی و اقتصادی نداشته باشند، درگیر مشکلاتی می‌شوند که از مسؤولیت اصلی خود باز می‌مانند. امام

راحل^(۵) می‌فرماید: «مسائل اقتصادی و مادی، اگر لحظه‌ای مسئولین را از وظیفه‌ای که بر عهده دارند منصرف کند، خطری بزرگ و خیانتی سهمگین را به دنبال دارد. باید دولت جمهوری اسلامی، تمامی سعی و توان خود را در اداره هر چه بهتر بنماید؛ ولی این بدان معنا نیست که آنها را از اهداف عظیم انقلاب که ایجاد حکومت جهانی اسلام است، منصرف کند» (صحیفه نور، ج ۲۱: ۱۰۸).

ه) قطع سلطه بیگانگان: امام راحل^(۵) قطع کامل وابستگی به بیگانگان را پایه و اساس استقلال و عزت و شکوفایی کشور می‌دانستند و حساسیت خاصی به این مسأله داشتند؛ لذا فرمودند: «مسلمین نباید تحت سلطه کفار باشند؛ خدای تبارک و تعالی، برای هیچ یک از کفار، سلطه بر مسلمین قرار نداده است و نباید مسلمین این سلطه کفار را قبول بکنند» (صحیفه نور، ج ۱۶: ۳۷).

و) مصرف‌گرایی، مغایر استقلال و عزت: امام راحل^(۵) رفاه‌طلبی و مصرف‌گرایی را عامل وابستگی به دشمنان و مغایر روح استقلال و عزت مسلمین قلمداد می‌نمودند؛ از این رو تحمل سختی‌ها و مشکلات را لازمه دستیابی به استقلال و شرافت دانسته‌اند: «باز سفارش می‌کنم که به خدا متکی باشید و برای همیشه زیر بار شرق و غرب نروید. مردم باید تصمیم خود را بگیرند یا رفاه و مصرف‌گرایی یا تحمل سختی و استقلال و این مسأله ممکن است چند سالی طول بکشد؛ ولی مردم یقیناً دومین راه را که استقلال و شرافت و کرامت است، انتخاب خواهند کرد» (صحیفه نور، ج ۲۱: ۷۱).

ز) وابستگی یا مرگ استعدادها: امام راحل^(۵) خودباختگی و مرگ استعدادهای خلاق را از آفات بزرگ وابستگی می‌دانسته، معتقد بودند تا وابستگی از بیگانگان قطع نشود، استعدادها و مغزها به کار نمی‌افتند: «مهم این است که ایرانی‌ها بفهمند که خودشان می‌توانند کار بکنند. در طول زمان این معنا را همچو کرده بودند که ایرانی‌ها چیزی نیستند و باید همه، همه چیز را بروند از خارج بیاورند، از اروپا بیاورند، از آمریکا بیاورند؛ این شد که اسباب این شد که مغزهای ایرانی به کار نیفتاد و نگذاشتند به کار بیفتد» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۹۸). پس از بیان اهداف دفاع اقتصادی، امام راحل^(۵) روش‌های دستیابی به آن را نیز مشخص فرمودند. عمده‌ترین شیوه‌های راهبردی از نظر امام راحل^(۵) را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد: اتکال به خدا؛ خودباوری و پشتکار؛ تلاش برای دستیابی به دانش فنی و فن‌آوری؛ نفی وابستگی و خودباختگی؛ صبر و قناعت؛ حمایت از

مبتکران و فن آوران؛ اداره عمومی و عمل؛ فراخوانی جوانان؛ استقبال از تحریم اقتصادی و انزوا
حاص از خودباوری و تحمل بر سختی‌ها و مشکلات (منصوری لاریجانی، ۱۳۷۷: ۸۹).

ردیف	مفهوم	گزاره	منبع
۱	حفظ منافع ملی	ان شاء الله مسؤولین امر با توجه کافی و بصیرت و دقت از این گنج‌ها و ذخایر خدادادی پاسداری نمایند	(صحیفه نور، ج ۲۰: ۱۱۷)
۲	تحقق عدالت اجتماعی	مجلس وظیفه رسیدگی هر چه بیشتر به امور محرومان و قشرهای کم درآمد می‌باشند	(صحیفه نور، ج ۱۹: ۶)
۳	خودکفایی صنعتی	بر دولت‌ها و دست‌اندرکاران است چه در نسل حاضر و چه در نسل‌های آینده که از متخصصین خود قدردانی کنند و آنان را با کمک‌های مادی و معنوی تشویق به کار نمایند و از ورود کالاهای مصرف‌ساز و خانه برانداز جلوگیری نمایند	(صحیفه نور، ج ۲۱: ۱۰۸)
۴	قطع سلطه بیگانگان	مسلمین نباید تحت سلطه کفار باشند؛ خدای تبارک و تعالی، برای هیچ یک از کفار، سلطه بر مسلمین قرار نداده است و نباید مسلمین این سلطه کفار را قبول بکنند	(صحیفه نور، ج ۱۶: ۳۷)
۵	مصرف گرایی	مردم باید تصمیم خود را بگیرند یا رفاه و مصرف گرایی یا تحمل سختی و استقلال و این مسأله ممکن است چند سالی طول بکشد؛ ولی مردم یقیناً دومین راه را که استقلال و شرافت و کرامت است، انتخاب خواهند کرد	(صحیفه نور، ج ۲۱: ۷۱)
۶	وابستگی یا مرگ استعدادها	مهم این است که ایرانی‌ها بفهمند که خودشان می‌توانند کار بکنند. در طول زمان این معنا را همجو کرده بودند که ایرانی‌ها چیزی نیستند و باید همه، همه چیز را بروند از خارج بیاورند، از اروپا بیاورند، از آمریکا بیاورند	(صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۹۸)

۳-۲-۴- اهداف دفاع فرهنگی: امام^(ره) فرهنگ را کارخانه آدم‌سازی می‌داند و می‌فرماید:
«فرهنگ یک کارخانه آدم‌سازی است... فرهنگ سایه‌ای است از نبوت». بدین ترتیب امام
راحل^(ره) با این نگرش عمیق از فرهنگ اسلامی، اهدافی را برای آن ترسیم فرمودند که در نوع
خود قابل توجه و اهمیت است:

الف) تضمین استقلال جامعه: امام راحل^(ره) مهمترین راه تضمین استقلال یک ملت و رهایی کامل آن را دام شیطنت دشمنان را، اصلاح و استقلال فرهنگ آن ملت می‌داند: «ملت عزیز ایران و سایر کشورهای مستضعف جهان، اگر بخواهند از دام شیطنت‌آمیز قدرت‌های بزرگ تا آخر نجات پیدا کنند، چاره‌ای جز اصلاح فرهنگ و استقلال آن ندارند» (صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۶۷).

ب) معرفی صحیح احکام اسلام: یکی از اهداف مهم در دفاع فرهنگی، ایجاد زمینه‌های سالم و مساعد به منظور عرضه و معرفی احکام اسلام است تا انسان‌ها در جوامع مختلف بتوانند بدون ابهام و پیرایه‌های غرض‌آلود اسلام را بشناسند: «ما موظفیم ابهامی را که نسبت به اسلام به وجود آورده‌اند، برطرف سازیم تا این ابهام را از اذهان نزدایم، هیچ کاری نمی‌توانیم انجام بدهیم. ما باید خود و نسل آینده را وادار کنیم و به آنها سفارش کنیم که نسل آتی خویش را نیز مأمور کنند این ابهامی را که بر اثر تبلیغات سوء چند صد ساله نسبت به اسلام در اذهان حتی بسیاری از تحصیل کرده‌های ما پیدا شده، رفع کنند ... شما باید خودتان را، اسلامتان را، نمونه‌های رهبری و حکومت اسلامی را، به مردم دنیا معرفی کنید؛ مخصوصاً به گروه دانشگاهی و طبقه تحصیل کرده» (ولایت فقیه: ۱۱۸).

ج) مبارزه تا نفی کامل فرهنگ کفر: بنا به شواهد مستدل قرآنی و روایی و تجربه تاریخ، تقابل بین فرهنگ و کفر و ایمان، امری بدیهی و آشکار است. مسلمانان چه بخواهند و چه نخواهند، در میدان مبارزه حضور دارند و اگر به خود نیابند و ضربه به جبهه کفر وارد نکنند، قهراً باید ضربات پی‌درپی جبهه کفر را دریافت کنند و این واقعیتی است که جای هیچ انکار و حتی تردید در آن وجود ندارد. به همین دلیل، امام راحل^(ره) معتقد بودند که در عرصه فرهنگ، ما باید به جای قبول ضربه از دشمن، نخستین ضربه را وارد کنیم و از طرفی اعتقاد داشتند که اسلام به دلیل غنای فرهنگی، سرانجام پیروز میدان است. به طور کلی امام راحل^(ره) در زمینه تقابل فرهنگی عمیقاً به مبانی زیر پایبند بودند: جهان تشنه فرهنگ اسلام است؛ انتقال تجربه انقلاب اسلامی به جهان؛ قدرت برتر اسلام؛ احیای هویت مسلمین و محرومین جهان و عدم سازش با ظالمان.

د) خودباوری در سایه فرهنگ: اصولاً خصیصه خودباوری و اعتماد به نفس که اساس استقلال کشور را تشکیل می‌دهد، در حوزه فرهنگ یک جامعه تبلور می‌یابد. امام راحل^(ره) فرمودند: «فرهنگ اساس ملت است؛ اساس ملیت یک ملت است؛ اساس استقلال یک ملت است

و لهذا آنها کوشش کرده‌اند که فرهنگ ما را استعماری کنند. با تبلیغات خودشان ماها را ترساندند که از خودمان می‌ترسیدیم؛ به خودمان اعتماد نداشتیم. اگر یک کسی مریضی می‌شد، می‌گفتیم باید برود خارج؛ در صورتی که طیب داشتیم... باید ارتش ما را خارجی‌ها اداره کنند، باید نفت‌مان را خارجی‌ها بیایند اداره کنند ... مغزهای ما را شستشو کردند. اعتماد به نفس را از بین بردند» (صحیفه نور، ج ۶: ۴۰).

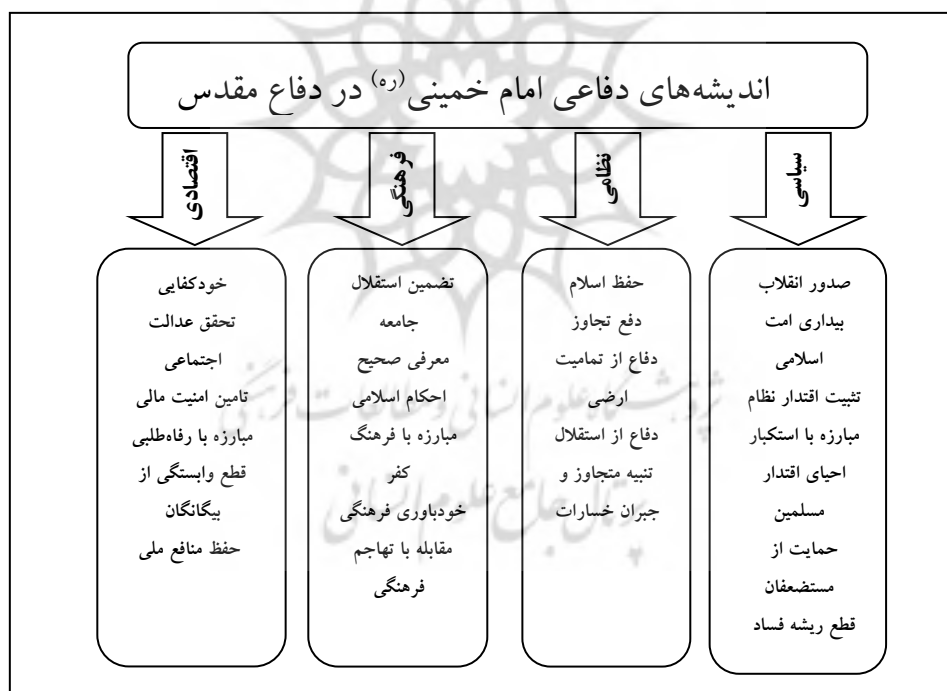
ه) اصلاح ساختار نظام تربیتی: یکی از اهداف مهم انقلاب اسلامی در حوزه فرهنگ، اصلاح نظام تربیتی بر اساس مبانی و اصول اعتقادی اسلام است. امام راحل^(ره) در همین باره فرمودند: «اولین اقدام این است که همه عوامل فساد و مهمتر این که همه انگیزه‌های فساد در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی و سایر زمینه‌ها با کمال جدیت باید ریشه کن شود» (صحیفه نور، ج ۳: ۴۷).

و) مقابله با تهاجم فرهنگی: در جوهره تفکر امام خمینی^(ره)، کار اصلی مقابله با تهاجم نیست؛ حمله مستمر و مداوم به همه ارکان وجودی استکبار جهانی، ویژگی اصلی و برجسته این اندیشه است. آن بزرگوار می‌فرمود: «دست امریکا و سایر ابرقدرت‌ها تا مرفق به خون جوانان ما و سایر مردم مظلوم و رزمنده فرو رفته است. ما تا آخرین قطره خون خویش با آنان شدیداً می‌جنگیم؛ چرا که ما مرد جنگیم. ما انقلابمان را به تمام جهان صادر می‌کنیم؛ چرا که انقلاب ما اسلامی است و تا بانگ لا اله الا الله و محمد رسول الله بر تمام جهان طنین نیفکند، مبارزه هست و تا مبارزه در هر کجای جهان علیه مستکبرین هست، ما هستیم» (صحیفه نور، ج ۱۱: ۲۶۶). پس از بیان اهداف دفاع فرهنگی، امام راحل^(ره) روش‌های دستیابی به آن را نیز مشخص فرمودند. مهمترین راهبردهای دفاع فرهنگی از نظر امام خمینی^(ره) را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد: قطع وابستگی فرهنگی؛ همه جانبه از ارزش‌های دینی؛ تحول فرهنگی؛ حضور مؤثر حوزه علمی و روحانیت؛ توجه به مراکز آموزشی و تبلیغی؛ مشارکت فعال زنان؛ توجه به جوانان و مشکلات آنان و مبارزه با رفاه طلبی (منصوری لاریجانی، ۱۳۷۷: ۱۰۷).

منبع	گزاره	مفهوم	ردیف
(صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۶۷)	ملت عزیز ایران و سایر کشورهای مستضعف جهان، اگر بخواهند از دام شینطت‌آمیز قدرت‌های بزرگ تا آخر نجات پیدا کنند، چاره‌ای جز اصلاح فرهنگ و استقلال آن ندارند	تضمین استقلال جامعه	۱

۲	معرفی صحیح احکام اسلام	ما موظفیم ابهامی را که نسبت به اسلام به وجود آورده‌اند، برطرف سازیم، تا این ابهام را از اذهان نزداییم، هیچ کاری نمی‌توانیم انجام بدهیم	(ولایت فقیه: ۱۱۸)
۳	مبارزه با فرهنگ کفر	در عرصه فرهنگ، ما باید به جای قبول ضربه از دشمن، نخستین ضربه را وارد کنیم	*
۴	خودباوری فرهنگی	فرهنگ اساس ملت است؛ اساس ملت یک ملت است؛ اساس استقلال یک ملت است و لهذا آنها کوشش کرده‌اند که فرهنگ ما را استعماری کنند	(صحیفه نور، ج ۶: ۴۰)
۵	مقابله با تهاجم فرهنگی	ما انقلابمان را به تمام جهان صادر می‌کنیم؛ چرا که انقلاب ما اسلامی است و تا بانگ لا اله الا الله و محمد رسول الله بر تمام جهان طنین نیفکند، مبارزه هست	(صحیفه نور، ج ۱۱: ۲۶۶)

شکل (۳): مدل اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (ره) در دفاع مقدس

روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع و در مسیر پاسخگویی به پرسش‌ها در این تحقیق از روش تحلیل محتوا جهت بررسی موضوع استفاده شده است. روش و ابزار گردآوری اطلاعات و داده‌ها نیز به شیوه کتابخانه‌ای - اسنادی، منابع اینترنتی و رجوع به سخنرانی‌ها و فرمایشات امام خمینی (ره) می‌باشد. لذا در این روش با مطالعه چندین کتاب، فصلنامه تخصصی، مقالات و تحقیق دیگر پژوهشگران و جستجو در فضای اینترنت اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری گردیده و سعی شده است، تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت کیفی صورت پذیرد و به پرسش تحقیق پاسخ مناسبی داده شود.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

از آنجا که هدف اصلی این مقاله بررسی و تبیین اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره) در دوران هشت سال دفاع مقدس می‌باشد و در پاسخ به پرسش در این پژوهش یعنی «اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران در دوران دفاع مقدس کدامند؟»، می‌توان این گونه بیان کرد که حضرت امام (ره) چهار شاخص را در سیاست‌های دفاعی خود در دوران دفاع مقدس در اولویت قرار داده‌اند که عبارتند از:

۱- شاخص سیاسی که عبارتند از: تثبیت اقتدار نظام، صدور انقلاب، مبارزه با استکبار، احیای اقتدار مسلمین، حمایت از مستضعفان، قطع ریشه فساد و بیداری امت اسلامی.

۱-۱- تثبیت اقتدار نظام: در دیپلماسی امام (ره)، اخلاق که برگرفته از اعتقادات اسلامی است در شکل‌گیری سیاست خارجی نقشی موثر دارد بر اساس همین مبانی اخلاقی، سیاست خارجی امام خمینی (ره) بر حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، عدم تجاوز به خاک کشورها، حسن همجواری با همسایگان و تقویت همکاری با دولت‌ها بر مبنای احترام متقابل قرار داشت.

۱-۲- صدور انقلاب: در دیدگاه حضرت امام (ره) ضمن آنکه صدور انقلاب یک وظیفه حتمی و انقلابی به شمار می‌آید، ولی چنین روندی در صورتی موفق خواهد شد که بتواند در داخل نیز یک الگوی موفق تدارک دیده و به عنوان امت شاهد و نمونه تلقی شود. لذا صدور انقلاب از دیدگاه امام (ره) به مفهوم تأکید بر تحقق ارزش‌های اسلامی در داخل و اهتمام جدی به ارائه و اشاعه ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب در خارج می‌باشد.

۱-۳- مبارزه با استکبار: امام^(ره) نسخه استکبارستیزی اسلام را که موجب پیروزی انقلاب اسلامی گردید، منحصر به قلمرو جغرافیایی ایران نمی‌دانست، بلکه آن را به عنوان نسخه‌ای شفابخش برای همه مستضعفان و قابل تحقق در تمامی نقاط جهان تلقی می‌کرد.

۱-۴- احیای اقتدار مسلمین: امروز امام خمینی^(ره) به عنوان یک شخصیت الهی در جهان بشریت مطرح است و این نه به آن علت است که ایشان رهبر یک ملت (ایران) بودند، بلکه امام^(ره) به همه مسلمانان جهان، حیات و اقتداری دوباره بخشیدند و زندگی شیرین حاکمان جور، استعمارگران و مستکبران را به کامشان تلخ کردند.

۱-۵- حمایت از مستضعفان: یکی از ویژگی‌های امام خمینی^(ره) روحیه استکبارستیزی و حمایت از مستضعفان در سرتاسر جهان بود. آن فرزانه دوران، حکومت را وسیله‌ای برای تحقق عدالت می‌دانست و معتقد بود، تحقق عدالت بدون سرکوب کردن مستکبران و چپاولگران میسر نخواهد بود. به همین دلیل، فضای کشور، فضای حمایت از مستضعفان و مبارزه علیه مستکبران بود. ۱-۶- قطع ریشه فساد: ایشان در خصوص ریشه فساد می‌فرمودند: هرچه به انسان میرسد چه مفاسدی که در دنیا باشد از جمله مفاسد انسان و حکومت و چه مفاسدی که از آن دنیا به انسان وارد می‌آید همه از خود انسان نشأت می‌گیرد، بهشت را اعمال انسان‌ها آباد می‌کند و جهنم را نیز اعمال ما می‌افروزد.

بیداری امت اسلامی:

۲- شاخص نظامی که عبارتند از: دفع تجاوز، دفاع از تمامیت ارضی، دفاع از استقلال، حفظ اسلام، تنبیه متجاوز و جبران خسارات.

۲-۱- دفع تجاوز: شناسایی حق دفاع مشروع به عنوان اقدامی قانونی در مقابل تجاوز دارای اهمیت خاصی است. از منظر امام^(ره) دفاع مشروع بدین معنا است که فرد یا دولت در مقابل دزد یا دشمن متجاوز، اقدام به دفاع از خود و کشورش نماید.

۲-۲- دفاع از تمامیت ارضی: نهضت مبارزاتی امام^(ره) به عنوان برش دیگری از حضور روحانیت در عرصه سیاسی و اجتماعی تجلیگاه صحنه‌های پرشور دفاع از تمامیت ارضی میهن اسلامی بوده است. هشت سال دفاع مقدس آزمون عملی و روشنی از هدایت و توجه و تعصب حضرت امام^(ره) به موضوع تمامیت ارضی است، اما این امر را می‌توان بسیار پیش‌تر، از ابتدای

نهضت مبارزاتی ایشان نیز پیگیری کرد.

۲-۳- دفاع از استقلال: مسأله استقلال یک کشور در مقابل بیگانگان، تنها یک مسأله اسلامی صرف نیست تا از احکام اسلامی به حساب آید و لازم باشد آن را روی ادله دینی به اثبات برسانیم، بلکه یک حق اساسی و اولیه بشر است که دیگران بر سرنوشت او حاکم نباشند و هر ملتی بتواند بدون دخالت بیگانگان، بر مقدرات کشور خود حکومت کند.

۲-۴- حفظ اسلام: حفظ نظام اسلامی، از اهم واجبات دینی و یکی از اساسی‌ترین موضوعات فقه سیاسی است و اگر زمانی به خاطر موضوعی میان حفظ نظام اسلامی با حفظ برخی احکام اسلامی نیازمند به انتخاب یکی باشیم، مسلماً حفظ نظام اسلامی مقدم است.

۲-۵- تنبیه متجاوز و جبران خسارات: در اندیشه‌ی اسلامی جنگ اصالت ندارد؛ دعوت به صلح و آرامش، هویت اصلی دین است؛ اما اگر کسی یا دولتی اقدام به تجاوز کند، وظیفه‌ی همه‌ی مسلمانان است که برای دفع تجاوز قیام کنند.

۳- شاخص فرهنگی که عبارتند از: تضمین استقلال جامعه، معرفی صحیح احکام اسلامی، مبارزه با فرهنگ کفر، خودباوری فرهنگی و مقابله با تهاجم فرهنگی.

۳-۱- تضمین استقلال جامعه: مادامی که ملت‌ها خودشان را گم کردند و دیگران را به جای خودشان نشانده‌اند، استقلال نمی‌توانند پیدا کنند.

۳-۲- معرفی صحیح احکام اسلامی: دین حق، مجموعه کاملی از معارف نظری و سلسله‌ای از قوانین الهی است که به منظور اداره زندگی فردی و اجتماعی، اقتصادی، سیاسی انسان از جانب خداوند متعال تشریح شده و به نام اسلام توسط پیامبر اکرم حضرت محمد (ص) به جهان و جامعه بشریت ابلاغ گشته است تا صلاح دنیا را به طوری که موافق کمال و سعادت اخروی و حیات دائمی انسان باشد، تأمین نماید.

۳-۳- مبارزه با فرهنگ کفر: فرهنگ و موجودیت در جامعه از استقلال فرهنگی آن نشأت می‌گیرد و ساده‌اندیشی است که گمان شود با وابستگی فرهنگی، استقلال در ابعاد دیگری یا یکی از آنها امکان‌پذیر است. پس شعار ما تا آخر "استقلال، آزادی و جمهوری اسلامی" است.

۳-۴- خودباوری فرهنگی: از آنجایی که خودباوری از توسعه فرهنگی جامعه نشأت می‌گیرد و این مسأله در شکل‌گیری و هویت فرهنگی جامعه نقش مهمی را ایفا می‌نماید، پرداختن به آن و

همگانی کردن این اندیشه و اشاعه آن ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. برای رسیدن به خودباوری راه طولانی و پرفراز و نشیبی در پیش است و این میسر نمی‌شود مگر با داشتن برنامه و الگوهای مناسب.

۳-۵- مقابله با تهاجم فرهنگی: یکی از بزرگترین ره‌آوردهای انقلاب اسلامی مبارزه با تهاجم فرهنگی است. در سخنان حضرت امام^(ره) کمتر موردی است که یادی از فرهنگ و تمدن اسلامی و آموزش و پرورش و دانشگاه و حوزه که جوانان به نحوی با آنان سر و کار دارند به میان نیامده باشد و در آن ردی بر وسوسه‌ها و تلقینات باطل استعمار نشده باشد.

۴- شاخص اقتصادی که عبارتند از: حفظ منافع ملی، تحقق عدالت اجتماعی، خودکفایی، تأمین امنیت مالی، مبارزه با رفاه‌طلبی و قطع وابستگی از بیگانگان.

۴-۱- حفظ منافع ملی: هویت و موجودیت یک جامعه و حفظ آن بارزترین و مهم‌ترین منفعت ملی است که جامعه آن را برای خود در نظر می‌گیرد. اگر موجودیت یک جامعه به خطر افتد، آن جامعه هرگز نمی‌تواند به آرمان‌های خود برسد. بنابراین حرکت به سوی آرمان‌ها را باید در بقای جامعه و حفظ هویت آن ملاحظه کرد و بر همین اساس است که می‌گوییم منافع ملی ما ایجاد می‌کند که جامعه در جهت حفظ هویت و موجودیت خود تلاش کرده و از راه‌های ممکن برای تأمین این منفعت ملی کمک بگیرد و آن را به خطر نیندازد.

۴-۲- تحقق عدالت اجتماعی: در مکتب سیاسی حضرت امام^(ره)، عدالت اجتماعی جایگاه و اهمیتی بس والا دارد. در این مکتب، تحقق عدالت اجتماعی، هدف بعثت انبیا و انقلاب اسلامی و مبارزه با رژیم طاغوت و نیز راز دشمنی استکبار بوده است و بی‌توجهی به آن عواقب شومی را برای حکومت و ثروت اندوزان به دنبال می‌آورد. براساس این مکتب، در حکومت و جامعه باید تمامی اقشار جامعه از حقوق برابر برخوردار و همه در برابر عدالت مساوی باشند.

۴-۳- خودکفایی: دولت‌ها در عرصه اقتصاد، در کنار تعقیب اهدافی چون رشد اقتصادی، ثبات قیمت‌ها، توزیع عادلانه درآمد و خودکفایی، استقلال اقتصادی را به عنوان یک هدف مهم در برنامه‌های کلان خود مدنظر قرار می‌دهند. تأکید بر استقلال اقتصادی و نیل به خودکفایی به مفهوم انزوای تجاری نیست، بلکه حضور فعال در عرصه‌های تولید و تجارت بر مبنای بهره‌گیری از فرصت‌های اقتصادی و استفاده اصولی از قابلیت‌ها و توانمندی‌های داخلی را خاطر نشان می‌

سازد.

۴-۴- تأمین امنیت مالی: یکی دیگر از اقسام امنیت، امنیت اقتصادی است. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: «پی‌ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، مسکن، کار، بهداشت و تعمیر بیمه». دولت اسلامی برای استقرار ثبات و امنیت و رفاه اجتماعی وظیفه دارد از طریق درآمدهای عمومی و پرداخت حق بیمه بازنشستگی، زندگی افراد کهنسال و از کار افتاده و محرومان جامعه را تأمین نماید و معضل بزرگ بیکاری را با اجرای طرح‌های اشتغال مرتفع سازد.

۴-۵- مبارزه با رفاه‌طلبی: مبارزه با رفاه‌طلبی سازگار نیست و آنها که تصور می‌کنند مبارزه در راه استقلال و آزادی مستضعفین و محرومان جهان با سرمایه‌داری و رفاه‌طلبی منافات ندارد با الفبای مبارزه بیگانه‌اند و این اعتقاد امام راحل بود.

۴-۶- قطع وابستگی از بیگانگان: در طول دوران زعامت امام^(ره) ایشان برای برون رفت از وضعیت وابستگی به بیگانگان به انحاء مختلف رهنمودهایی به مسئولین و مردم ارائه می‌دادند. مثلاً گاهی روی موضوع خودباوری تمرکز می‌کردند، گاه روی موضوع خودکفایی در معنای خوداتکایی، زمانی انقلاب فرهنگی، زمانی قطع وابستگی به غرب و شرق، گاهی روی پای خود ایستادن و نیز توجه دادن به اینکه از لحاظ مواد خام همه چیز داریم.

نتیجه‌گیری

در نتیجه‌گیری باید به این نکته اشاره کرد که این مقاله در سه بخش کلی تدوین شده است. در قسمت اول سعی نگارنده بر آن بود تا ضمن مشخص کردن واژه‌های مرتبط با سیاست دفاعی و دفاع مقدس، تعریف و مفهومی از این دو واژه برای مخاطبان ارائه نماید. در قسمت دوم سعی شد به بررسی مباحث در سیاست دفاعی انقلاب اسلامی اشاره شود و در بخش سوم سعی شد از خلال بیانات، پیام‌ها و توصیه‌های حضرت امام^(ره)، اندیشه دفاعی از منظر ایشان در دفاع مقدس تشریح گردد.

با نظر به اینکه هدف از انجام این تحقیق بررسی و تبیین اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی^(ره) در هشت سال دفاع مقدس می‌باشد؛ می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که، با توجه به شیوه تحلیل محتوا کیفی ۲۲ جلد صحیفه امام راحل که مجموعه‌ای از سخنان آن بزرگوار می‌باشد و با

نظر به استفاده از سایر منابع و تحقیقات انجام شده، می‌توان این‌گونه عنوان نمود که در بررسی سیاست‌های دفاعی امام^(ره) در بعد نظامی، اصلی‌ترین و مهم‌ترین سیاست از دیدگاه امام^(ره) بزرگوار بحث «حفظ اسلام» بوده است. در بررسی سیاست‌های دفاعی امام^(ره) در بعد فراوانی، مورد تأیید امام^(ره) قرار گرفته است. در بررسی سیاست‌های دفاعی امام^(ره) در بعد فرهنگی، اصلی‌ترین و مهم‌ترین سیاست از دیدگاه امام بزرگوار بحث «خودباوری فرهنگی و مقابله با تهاجم فرهنگی» می‌باشد. در بررسی سیاست‌های دفاعی امام در بعد اقتصادی، اصلی‌ترین و مهم‌ترین سیاست از دیدگاه امام بزرگوار بحث «خودکفایی» بوده است. در بررسی سیاست در تحقیقی دیگر یکی از سیاست‌هایی بوده که جزء بالاترین فراوانی و مورد تأیید امام^(ره) قرار گرفته است. در بررسی سیاست‌های دفاعی امام در بعد سیاسی، اصلی‌ترین و مهم‌ترین سیاست از دیدگاه حضرت امام بحث «صدور انقلاب و بیداری امت اسلامی» می‌باشد به طوری که این سیاست نیز در تحقیقی دیگر با بیشترین و بالاترین فراوانی، مورد تأیید امام^(ره) قرار گرفته است.

بی‌تردید حضرت امام خمینی (ره) این بزرگ مرد تاریخ اسلام و ایران، یکی از الگوهای موفق مدیریتی در عصر کنونی است که اندیشه و پژوهش در سیره عملی و نظری ایشان می‌تواند در عرصه تصمیم‌گیری‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی راهگشا و چاره‌ساز باشد. پارادایم و جهان‌بینی توحیدی، نقطه متعالی، مرکز ثقل و سکوی نگرش امام خمینی (ره) به مفاهیم و پدیده‌هاست؛ از این‌رو، اندیشه و عمل امام (ره) نیز، یک کل منسجم و یکپارچه‌ای است که باید با دیدی سیستمی و از زوایای مختلف مورد مطالعه و بررسی عمیق قرار گیرد. درک صحیح و جامع از مکتب نورانی اسلام و سیره‌ی معصومین (ع) و تعهد و التزام به آموزه‌های مکتب اسلام توأم با منطق عقلی ناب از سوی آن بزرگوار، نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌گیری‌های ایشان در جهت تحقق اهداف و آرمان‌های انقلاب و نظام اسلامی داشت. مدیریت راهبردی حضرت امام (ره)، با نگرش توحیدی و مکتبی ایشان، ترجمان آیات و روایات و سنت نبوی و علوی بود و در پارادایم توحیدی و متاتئوری اسلامی ایشان، خدا محوری و اصول و مبانی ارزشی حاکم بر مکتب اسلام، از عناصر اساسی و بنیادینی بود که حضرت امام (ره) به اتکای آن‌ها تصمیم می‌گرفتند و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران را راهبری می‌کردند. یکی از موضوعات بسیار مهم، شیوه رهبری و مدیریت الهی و نیز اندیشه‌های دفاعی امام خمینی^(ره) در طول هشت سال دفاع مقدس بود که از زوایای متعدد مورد مطالعه و بررسی عمیق قرار گرفته شد.

منابع

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- تحف العقول.
- ۳- میزان الحکمه.
- ۴- بحارالانوار، محمد باقر مجلسی (۱۱۱۱ هـ)، مؤسسه الوفاء بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۳ هـ، جلد ۹۱.
- ۵- امام خمینی روح‌اله (۱۳۶۱)، صحیفه نور (۲۴-۱)؛ مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی؛ (مجموعه رهنوهای امام خمینی^(ره)) تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۶- امام خمینی روح‌اله (۱۳۷۸)، صحیفه امام (۲۲-۱)؛ مجموعه آثار امام خمینی^(ره)؛ (مجموعه بیانات، پیام‌ها، مصاحبه‌ها و...) تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی^(ره).
- ۷- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۸)، «ولایت فقیه (حکومت اسلامی)»، چاپ نوزدهم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی^(ره).
- ۸- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۶)، «تحریرالوسیله»، جلد اول، چاپ دوم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی^(ره).
- ۹- عمیدزنجانی، عباسعلی (۱۳۷۴)، «مبانی اندیشه سیاسی اسلام»، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- ۱۰- بابایی، محمدباقر (۱۳۸۴)، «مبانی استراتژی فرهنگی»، تهران: دانشگاه جامع امام حسین^(ع).
- ۱۱- پیرس و رایبسون (۱۳۸۴)، «برنامه‌ریزی مدیریت استراتژیک»، ترجمه سهراب خلیلی شورینی، تهران: انتشارات یادواره کتاب، چاپ دوم.
- ۱۲- حسینی جیردهی، حسین (۱۳۷۳)، «سیاست دفاعی، چارچوبی برای تحلیل سیاست دفاعی»، سال اول، شماره یک.
- ۱۳- حسنیو، خسرو (۱۳۸۸)، «مروری بر مفاهیم جنگ»، تهران: انتشارات آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- ۱۴- منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۷۷)، «سیری در اندیشه دفاعی حضرت امام خمینی^(ره)»، تهران: بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس.
- ۱۵- دهشیری، محمدرضا (۱۳۷۹)، «درآمدی بر نظریه سیاسی امام خمینی^(ره)»، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

- ۱۶- عابدی، احمد و همکاران (۱۳۹۱)، «ابعاد راهبردی نظریه دفاعی امام خمینی (ره)»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۴۷، ۴۰-۱۳.
- ۱۷- واثق، محمود و همکاران (۱۳۹۵)، «بررسی مفهوم و جایگاه امنیت و دفاع در اندیشه امام خمینی (ره)»، مجله سیاست دفاعی، سال بیست و چهار، شماره ۹۴، ۱۱۸-۸۹.
- ۱۸- بابایی، محمدباقر (۱۳۸۹)، «جایگاه سیاست در اقتدار ملی از دیدگاه علی (ع)»، مجله سیاست دفاعی، سال هجدهم، شماره ۷۰، ۲۰۳-۱۶۵.
- ۱۹- کلانتری، فتح‌الله و همکاران (۱۳۹۳)، «بررسی و تبیین راهبرد تهدید در مقابل تهدید در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران»، مجله سیاست دفاعی، سال بیس و دوم، شماره ۸۸، ۹۰-۶۳.
- ۲۰- درویش‌شانی، حسن (۱۳۹۳)، «دفاع هوشمند و قدرت معنوی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای (حفظه‌الله)»، مجموعه مقالات دومین همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای، جلد اول، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، ۱۸۰-۱۳۷.
- ۲۱- کوهپایی، محمد (۱۳۷۷)، «امام خمینی (ره) و دفاع فرهنگی»، مجموعه مقالات دومین همایش سیری در اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (ره)، جلد سوم، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
- ۲۲- بلباسی، میثم و همکاران (۱۳۹۴)، «بررسی مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی در چارچوب فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های معاصر انقلاب اسلامی، دوره یک، شماره دو، ۲۷۰-۲۴۷.
- ۲۳- منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۷۹)، «کارآمدی سیاست دفاعی از دیدگاه مقام معظم رهبری»، تهران: مرکز نشر فرهنگی آینه.
- ۲۴- شبانی، محمدرضا (۱۳۷۶)، «اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره)»، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، چاپ اول، مجموعه مقالات چهارمین گردهمایی تبیین اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره).
- ۲۵- نوروزی، محمدتقی (۱۳۸۵)، «فرهنگ دفاعی - امنیتی»، تهران: سنا، مرکز مطالعات و پژوهش‌های مدیریت.
- ۲۶- ایوبی، احسان (۱۳۹۳)، «سیری در جایگاه دفاع در اندیشه امام خمینی (ره)» در وبگاه: <http://www.tahlileiran.ir>